

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

Факультет урбаністики та просторового планування
Кафедра міського господарства

**ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА**

на тему:

«ВІДНОВЛЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД»

Борисенко Елеонора Юріївна

Київ 2024 р.

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

Факультет урбаністики та просторового планування
Кафедра міського господарства

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

„___” _____ 20__ року

**ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА**
на тему

«ВІДНОВЛЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД»

Виконала студентка групи МБГм-23-2

Борисенко Елеонора Юріївна

Спеціальність: 192 Будівництво та цивільна інженерія

ОП: Міське будівництво та господарство

Керівник: Денисенко Н.О.

Доцент, кандидат економічних наук

Київ 2024 р.

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

Факультет: урбаністики та просторового планування

Кафедра: міського будівництва

Освітній рівень: магістр за ОПІ

Галузь знань: 19 «Архітектура та будівництво»

Спеціальність: 192 «Будівництво та цивільна інженерія»

Освітня програма: «Міське будівництво та господарство»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету

_____ року
„___” _____ 20__

З А В Д А Н Н Я

**ДО ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА**

Борисенко Елеонорі Юріївні

1. Тема роботи: «Відновлення розвитку територій в повоєнний період

затверджена наказом ректора КНУБА № __ від «__» _____ 20__ року

2. Керівник роботи к.е.н. Денисенко Н.О.

3. Строк подання студентом роботи до захисту _____

4. Зміст пояснювальної записки за розділами:

Р. 1. Теоретичні основи відновлення розвитку територій в повоєнний період.

Р. 2. Діючий механізм відновлення розвитку територій в повоєнний період.

Р. 3. Напрямки удосконалення відновлення розвитку територій в повоєнний період.

5. Графічний матеріал за розділами

Р.1. Лист 2. Теоретичні основи відновлення розвитку територій в повоєнний період

Лист 3. Міжнародний досвід післявоєнної відбудови

Р.2. Лист 4. Діючий механізм відновлення розвитку територій

Лист 5. Резильєнтність соціально-економічної системи України

Лист 6. Оцінювання збитків і втрат економіці України

Р.3. Лист 7. Сучасні підходи до відновлення та розвитку міст

Лист 8. Руйнування та пошкодження великопанельних будинків

Лист 9. Стратегія відновлення розвитку територій

6. Календарний план виконання роботи:

Види робіт та їх зміст	Дата виконання
Вступ	30.05.2024
Розділ 1.	14.06.2024
Розділ 2.	25.08.2024
Розділ 3.	24.11.2024
Висновки	25.11.2024
Список літератури	30.05.2024
Остаточне оформлення роботи	30.11.2024
Направлення роботи на рецензування, перевірку на плагіат	
Попередній захист роботи на кафедрі	

7. Консультанти розділів кваліфікаційної випускної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Перевірив	
		Дата	Підпис
Розділ 1.			
Розділ 2.			
Розділ 3.			

8. Дата видачі завдання _____

Зав. кафедри

(підпис)

Апостолова-Сосса Л.О.

(прізвище та ініціали)

Керівник

(підпис)

Денисенко Н.О.

(прізвище та ініціали)

Студент

(підпис)

Борисенко Е.Ю.

(прізвище та ініціали)

РЕЗЮМЕ (summary) до кваліфікаційної випускної роботи студента:		<i>Борисенко Елеонора Юріївна</i>	
Назва ВНЗ	Київський національний університет будівництва і архітектури		
Тема	Відновлення розвитку територій в повоєнний період		
Освітній ступінь	Магістр за освітньо-професійною програмою навчання		
Факультет	Урбаністики та просторового планування		
Кафедра	Міського господарства		
Спеціальність	192 Будівництво та цивільна інженерія		
Освітня програма/група	Міське будівництво та господарство / МБГм-23-2		
Керівник	к.е.н. Денисенко Н.О.		
Обсяг роботи:	пояснювальна записка, стор.	Розділів	креслень формату А1
	60	3	10
Розділ 1	Теоретичні основи відновлення розвитку територій в повоєнний період		
Розділ 2	Діючий механізм відновлення розвитку територій в повоєнний період		
Розділ 3	Напрямки удосконалення відновлення розвитку територій в повоєнний період		
Висновки	Магістерська робота присвячена дослідженню механізмів та стратегій відновлення територій у повоєнний період із врахуванням вітчизняного та міжнародного досвіду. Основна увага зосереджена на сталому розвитку, інтеграції інноваційних рішень та координації зусиль для ефективного відновлення соціально-економічної системи України.		
Ключові слова: відновлення, розвиток територій, повоєнний період, післявоєнне відновлення, соціально-економічне відновлення, відбудова інфраструктури, сталий розвиток.			

Укладач: _____ / _____ /

Керівник: _____ / _____ /

“ ___ ” _____ 202__

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВІДНОВЛЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	9
1.1. Методичні підходи до обґрунтування спеціального режиму відновлення територій України	9
1.2. Вітчизняний досвід післявоєнної відбудови будівель та споруд	12
1.2.1 Результати бойових дій в Україні після Другої світової війни	12
1.2.2 Досвід відбудови Києва після Другої світової війни.....	15
1.3. Міжнародний досвід післявоєнної відбудови будівель та споруд	20
1.3.1 Концептуальні питання відбудови після масових руйнувань	20
1.3.2 Досвід відбудови Варшави	22
1.3.3 Досвід відбудови Дрездена.....	24
1.3.4 Досвід відбудови Бейрута.....	25
РОЗДІЛ 2. ДІЮЧИЙ МЕХАНІЗМ ВІДНОВЛЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	28
2.1 Сталий розвиток територій у період післявоєнного відновлення	28
2.2 Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану .	29
2.3 Резильєнтність соціально-економічної системи України у період війни та післявоєнного відновлення	34
2.4 Оцінювання заподіяних військовими діями збитків і втрат економіці України	40
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	45
3.1 Сучасні підходи до відновлення та розвитку міст після війни.....	45
3.2 Стратегія відновлення розвитку територій у повоєнний період	52
ВИСНОВОК.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58

ВСТУП

Тема відновлення розвитку територій у повоєнний період є надзвичайно актуальною для України, яка нині стикається з безпрецедентними викликами, спричиненими широкомасштабними військовими діями. Війна завдала значних руйнувань інфраструктурі, економіці та соціальній сфері багатьох регіонів країни, що призводить до суттєвого зниження якості життя населення, зростання рівня безробіття та масової міграції як усередині країни, так і за її межі. У таких умовах питання відновлення розвитку територій набуває першочергового значення, оскільки від цього залежить майбутнє економічної стабільності, соціальної згуртованості та конкурентоспроможності країни на міжнародній арені.

Особливої уваги потребує впровадження сталого підходу до відновлення територій, що передбачає збалансованість між економічними, екологічними та соціальними аспектами розвитку. Україна має унікальний шанс інтегрувати передовий міжнародний досвід у процес повоєнного відновлення, використовуючи сучасні технології, принципи екологічної стійкості та інноваційні моделі управління. Водночас важливо враховувати специфіку кожного регіону, потреби місцевого населення та наявний ресурсний потенціал для досягнення максимальної ефективності відновлювальних заходів.

Актуальність роботи також зумовлена необхідністю формування довгострокових стратегій розвитку, які враховують глобальні тенденції, зокрема кліматичні зміни, урбанізацію та цифрову трансформацію. У період післявоєнного відновлення важливо не лише ліквідувати наслідки руйнувань, але й створити фундамент для сталого економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності територій та інтеграції України в європейський простір.

Крім того, сучасна глобалізація створює нові можливості для залучення міжнародної технічної та фінансової допомоги, розвитку публічно-приватного партнерства, а також активізації участі громадян у прийнятті рішень.

Таким чином, дослідження проблематики відновлення розвитку територій у повоєнний період відповідає актуальним викликам часу та спрямоване на пошук практичних рішень для забезпечення стабільності та процвітання українських територій у майбутньому.

Мета магістерської роботи - аналіз механізму відновлення територій у повоєнний період та розробка рекомендації для їх сталого розвитку.

Об'єктом дослідження магістерської роботи є відновлення розвитку територій.

Предметом дослідження є формування стратегій відновлення розвитку території в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Для досягнення мети в роботі вирішено наступні завдання:

1. проаналізувати вітчизняний та міжнародний досвід післявоєнної відбудови;
2. оцінити ролі сталого розвитку в період післявоєнного відновлення територій;
3. розробити стратегії відновлення розвитку територій у повоєнний період.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВІДНОВЛЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

1.1. Методичні підходи до обґрунтування спеціального режиму відновлення територій України

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується як один із найскладніших у новітній історії України. Військова агресія Російської Федерації призвела до масштабних руйнувань інфраструктури, а в окремих випадках – до її повного знищення, що спричинило катастрофічні наслідки для країни, регіонів і кожної окремої територіальної громади.

Ціллю атак агресора стало знищення об'єктів критичної інфраструктури, серед яких не лише військові об'єкти та мережі, а й цивільні об'єкти, які забезпечують базові потреби населення. Зважаючи на те, що критична інфраструктура є ключовою для життєзабезпечення громадян, функціонування економіки, національної безпеки та обороноздатності держави, її пошкодження чи руйнування створює значні перешкоди для захисту національних інтересів. [1]

Руйнування або пошкодження підприємств та установ, зокрема у сфері енергетики, комунального господарства та транспортної інфраструктури, значно ускладнює функціонування систем життєзабезпечення населення. У контексті війни, яку веде Україна проти загарбників, особливо актуальним стає питання відновлення її господарського комплексу, що передбачає розробку ефективних програм відбудови та стимулювання розвитку територій.

Згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» від 9 липня 2022 року, процес відновлення постраждалих регіонів і територій розглядається як комплекс першочергових заходів. Вони спрямовані на швидке відновлення об'єктів критичної та соціальної інфраструктури, житлових і громадських будівель до такого стану, який забезпечить можливість повернення внутрішньо переміщених осіб і

біженців, а також створення сприятливих умов для функціонування всіх суб'єктів господарювання. [2]

Запровадження спеціального режиму відновлення та стимулювання розвитку територій є сучасним підходом, спрямованим на забезпечення сталого розвитку не лише окремої території, де впроваджується такий режим регулювання господарської діяльності, а й на розвиток національної економіки в цілому. Основна мета цього механізму полягає у залученні як внутрішніх, так і іноземних інвестицій, впровадженні новітніх технологій, створенні високоефективних інноваційних підприємств, а також розвитку транспортної та соціальної інфраструктури. Це сприяє не лише економічному зростанню території, але й підвищенню рівня та якості життя її мешканців.

Таким чином, залучення інвестицій в економіку території є одним із ключових чинників відновлення та розбудови її інфраструктури, що була пошкоджена внаслідок військової агресії.

Під спеціальним режимом відновлення та стимулювання розвитку територій слід розуміти соціально-економічний простір, що являє собою господарську систему, де розвиток визначається взаємозв'язком між природними ресурсами, суспільством і економічними відносинами між суб'єктами господарювання. Такий режим запроваджується на територіях, що зазнали військових дій, які спричинили руйнування або пошкодження інфраструктури, а також призвели до несприятливих соціально-економічних чи екологічних наслідків. Його метою є стимулювання інвестиційної діяльності для відновлення, модернізації та подальшого розвитку цих територій. [3]

Метою запровадження режиму відновлення та стимулювання розвитку територій є залучення інвестицій для відновлення та модернізації інфраструктури, пошкодженої внаслідок військової агресії, а також забезпечення сталого розвитку не лише окремої території, де впроваджується цей режим, але й використання цього механізму для сприяння розвитку національної економіки загалом.

Очікувані результати впровадження режиму відновлення та стимулювання розвитку територій можуть включати:

- оперативне відновлення критично важливої інфраструктури, пошкодженої або зруйнованої внаслідок повномасштабного російського вторгнення, забезпечення життєдіяльності територій та їх модернізація відповідно до сучасних будівельних стандартів, передових світових практик і технологій;
- проведення розмінування та перевірки територій, де відбувалися бойові дії, на наявність вибухонебезпечних предметів, а також відновлення сільськогосподарських земель;
- створення умов для збереження існуючих і відкриття нових робочих місць;
- впровадження інноваційних технологій у різні сфери діяльності;
- створення передумов для розширеного відтворення економіки, що сприятиме збільшенню обсягів виробництва товарів і послуг;
- раціональне та ефективне використання природно-ресурсного потенціалу територій. [3] (Рис.1.1)

Рис.1.1. Цикл відновлення розвитку територій

1.2. Вітчизняний досвід післявоєнної відбудови будівель та споруд

1.2.1 Результати бойових дій в Україні після Другої світової війни

Унаслідок бойових дій на території України під час Другої світової війни було знищено 714 міст і селищ міського типу, що становило понад 40% усіх міст Радянського Союзу, зруйнованих війною, а також понад 28 тисяч сіл. Через руйнування житлових будівель близько 10 мільйонів людей залишилися без даху над головою.

Було знищено понад 16 тисяч промислових підприємств, близько 30 тисяч колгоспів і радгоспів, тисячі медичних закладів, майже 33 тисячі шкіл, технікумів, вищих навчальних закладів та науково-дослідних інститутів, понад 19 тисяч бібліотек, а також значну кількість культових споруд, зокрема церков і храмів. [4]

Крім того, внаслідок німецько-фашистського вторгнення та бомбардувань постраждали аеродроми, заводи, електростанції, залізничні вокзали, а також були зруйновані промислові підприємства, водопроводи, мости та інші інженерні споруди, що належать до об'єктів критичної інфраструктури.

Найбільші фінансово-економічні збитки понесли великі міста України, на території яких або поблизу яких проходили активні бойові дії наступального чи оборонного характеру.. [4]

На рисунку 1.2. зображено зруйнований міст через Дніпро та процес розбирання завалів, спричинених руйнуванням будівель внаслідок ворожої атаки.

Рис.1.2. Результати бойових дій в Україні після Другої світової війни

Велика кількість будівель зазнала повного або часткового руйнування через деструктивний вплив різних факторів, зокрема:

1. пряме або близьке влучання бойових снарядів;
2. пожежі, спричинені падінням бойових снарядів поблизу будівель або їх потраплянням у сусідні споруди;
3. підтоплення територій або затоплення будівель з інших причин, зокрема через пошкодження систем водопостачання, викликане потраплянням ворожих снарядів;
4. навмисний підрив будівель власними чи ворожими військами для їх контрольованого знищення.

Наслідки перших трьох видів впливів могли призвести як до часткового, так і до повного руйнування будівель і споруд. У деяких випадках існувала можливість відновлення початкового вигляду будівель.

Натомість, зазвичай, підрив будівель або споруд призводив до їх повного знищення або приведення в стан, непридатний для подальшої експлуатації чи відновлення. Це робилося з метою запобігти захопленню об'єкта ворогом, а інколи — для знищення частини ворожих сил внаслідок руйнації. При цьому підривалися найбільш відповідальні несучі конструкції. [4]

На рисунку 1.3. зображено Львівські будівлі, що зазнали ушкоджень під час війни.

На рисунку 1.4. зображено наслідки руйнувань у м. Тернопіль. 15 квітня 1944 року Тернопіль, який був повністю зруйнований, було взято Червоною армією. Під час боїв за місто, що тривали понад місяць (з 8 березня), було знищено 80% будівель. На руїнах радянські солдати встановили табличку з написом «Здесь был город Тарнополь». Звужуючи кільце оточення, радянське командування застосовувало тактику ураганного вогню, прямого обстрілу важкою артилерією та штурмової авіації. Обстріли міста здійснювалися на відстані 60, 40 та 20 метрів.

Рис.1.3. Львівські будівлі, що зазнали ушкоджень під час війни [5]

Рис.1.4. Тернопіль. Інформація з книги Володимира Окаринського «Тернопіль. Місто, люди, історія», Проект «Локальна Історія» [6]

У серпні 1943 року німецькі бомбардувальники завдали руйнівного удару по вулицях і будівлях Чернігова, використовуючи авіабомби. Під час авіанальоту були застосовані запалювальні бомби, що спричинило масштабні пожежі та, крім вибухового впливу, потужний термічний ефект на конструкції будівель і споруд.

Рис.1.5. Руїни Чернігівського залізничного вокзалу [7]

1.2.2 Досвід відбудови Києва після Другої світової війни

Довоєнний генеральний план Києва передбачав будівництво нових житлових районів на Сирці, Шулявці, в районах Відрадного, Солом'янки та Голосієва, а також масштабну забудову лівого берега. Крім того, планувалося реконструювати та розширити транспортні магістральні мережі і створити нові районні площі. Це мало вирішити проблему нерівномірної щільності населення, адже в центрі вона була надмірною, що призводило до поганої інсоляції та недостатньої вентиляції будівель. До війни вдалося реалізувати лише частину цих ідей: проклали нові магістралі, майже завершили будівництво мосту Патона і розпочали зведення Соцміста на лівому березі. [4]

Після Другої світової війни будівництво в Києві продовжилось: зводили проспекти Лобановського та Відрадний, бульвари Лесі Українки, Дружби народів, Чоколівський та інші заплановані райони. Крім того, активно відновлювали зруйновані квартали.

Під час війни вуличні бої в Києві майже не велися, але місто зазнало значних пошкоджень. Коли стало зрозуміло, що Київ не вдасться утримати, радянські мінери за вказівкою з Москви почали закладати вибухівку в найкращі

будівлі на Хрещатику, Прорізній, Пушкінській, Інститутській, Лютеранській та інших вулицях. План полягав у тому, що окупаційне командування зупиниться саме на цих вулицях, що справдилось, коли німці 19 вересня увійшли до Києва. Однак внаслідок вибухів постраждали більшість архітектурних пам'яток історичного центру.

Внаслідок вибухів виникла пожежа, яка поширилася по всьому Хрещатику. Згодом вибухи пролунали в будівлях та інших центральних районах міста. Одним з об'єктів, що постраждав від підриву, став перший київський хмарочос — будинок Гінзбурга. Цю величезну на той час будівлю на 12 поверхів з 90 квартирами та 500 кімнатами так і не вдалося відновити.

Через масовий підрив історичний центр Києва перетворився на руїни: було знищено 324 споруди, частина з яких безповоротно втрачені. Під час відступу німецькі війська зруйнували та спалили забудову лівого берега і деякі об'єкти на правому, а також пошкодили частину будівель від бомб. Згідно зі звітом 1944 року, місто втратило 39,2% житлового фонду. Лише в центрі Києва було пошкоджено або зруйновано 324 будівлі, багато з яких залишились лише з несучими стінами — «коробками» з огорожувальними стіновими конструкціями та частковими перекриттями. Точної статистики щодо відновлення немає, але приблизно половина будівель у центрі була відновлена.

Хоча Київ не був повністю зруйнований після Другої світової війни, від багатьох споруд залишилися тільки стіни чи фундамент. [4]

Наприкінці будівництва, після приходу Хрущова до влади, розпочалася «боротьба з надмірностями в архітектурі». Зокрема, шпиль на будинку навпроти вулиці Леніна (тепер — Богдана Хмельницького) було зрізано на третину, а вінчання готелю «Москва» (тепер — готель Україна) зняли повністю.

Головним архітектором Києва в 1944—1950 роках був Олександр Власов, під керівництвом якого більшість пошкоджених споруд було відновлено. У 1946 році він заявив: «Кожна коробка, яка може бути відновлена, повинна бути відновлена».

Основною метою було створення необхідної житлової площі, адже людям потрібно було десь жити. Відновлювати будівлі в первісному вигляді не було намірів. Спочатку відновлювали не найцінніші з архітектурної точки зору споруди, а ті, що просто могли бути використані. Більшість будівель вдалося відновити, якщо збереглися несучі конструкції стін. Навіть після вибухів і пожеж, коли будівлі мали зруйновані перекриття, перегородки та пошкоджений фундамент, їх все одно реконструювали.

Відновлення здебільшого проводилося в центральних районах Києва, але також є приклади відбудови в Георгіївському провулку, на вулицях Володимирській і Великій Васильківській, а також у Соцмісті, Новій Дарниці й Солом'янці. [4]

Оскільки фасади будівель збереглися, зараз важко помітити, що вони колись були руїнами. Водночас інтер'єри відновлених споруд часто змінювались навмисно для покращення планування. Наприклад, квартири у багатьох колишніх прибуткових будинках, які стали комунальними, створювали значні побутові незручності для мешканців. Ще в середині 1930-х років архітектори пропонували замінити їх на однокімнатні або двокімнатні квартири для окремих родин.

У повоєнні роки комунальні квартири перетворювали на менші житлові одиниці з окремими санвузлами. Для поділу великих квартир прокладали нові двері на сходові клітини, іноді створюючи додаткові коридори. Пожежні виходи переробляли на незалежні під'їзди, що покращувало умови проживання мешканців.

Відновлювались не тільки цілі будівлі, але й ті, що мали зруйновані частини. Однак не все відновлювали в повному обсязі. Дверні отвори, що вели до зниклих квартир, часто закладали або перетворювали на вікна. Фасади іноді ставали асиметричними, але їх не зносили, прагнучи максимально заощаджувати будівельні матеріали.

Довоєнний генплан Києва (1935 року) передбачав збільшення пропускної спроможності вулиць. Тому руйнування, спричинені війною, розглядали не лише

як проблему, а й як можливість для розвитку, зокрема для розширення Хрещатика за рахунок зруйнованих будівель.

Окрім того, Києву необхідно було надати новий вигляд головній вулиці – Хрещатику, зробити її більш урочистою та монументальною. Через це навіть придатні для відновлення споруди були знесені. Однією з вцілілих будівель на Хрещатику, 5, яка залишалася на червоній лінії непарного боку вулиці до 2004 року, була знесена. Також не було відновлено будівлю міської думи та будинок на Лютеранській, 8, що виходив фасадом на Хрещатик. [4]

Внаслідок реконструкції Київ втратив багато цінних архітектурних об'єктів, але це було свідомим вибором. Довоєнний Хрещатик був вулицею з різномірною, еkleктичною забудовою, характерною для того часу. Після реконструкції Хрещатик перетворився на архітектурно збалансовану головну вулицю з єдиним і впізнаваним архітектурним ансамблем.

Рис.1.6. Роботи з реконструкції/відновлення будівель по вулиці Хрещатик [4]

Після закінчення Другої світової війни Київ, як і інші українські міста, потребував швидкої та масштабної відбудови. Однак на той момент ще не проводилася боротьба з архітектурними надмірностями (це сталося лише після 1955 року), тому будівництво намагалися робити не лише швидким, але й виразним і естетично приємним.

Для прискорення процесу відновлення вітчизняні архітектори розробили кілька десятків типових малоповерхових проєктів, авторство яких іноді помилково приписують полоненим німцям. У будівництві часто залучали саме полонених.

Оскільки будували переважно малоповерхові будівлі, це дозволяло обійтися без використання спеціалізованої техніки. Для декоративних цілей іноді додавали карнизи та оздоблення вхідних груп. Завданням було також зробити це масове і красиве будівництво доступним з фінансового боку, оскільки матеріали були в дефіциті.

Цегла, яка була у важкому дефіциті, часто замінювалася шлакобетоном — дешевшим матеріалом, що виготовлявся шляхом змішування цементу з шлаками чи іншими промисловими відходами, такими як зола. За характеристиками він був подібний до цегли, але коштував значно дешевше, а сировини для виготовлення вистачало. [4]

Шлакобетон активно використовувався для будівництва індустріальних селищ. У Києві він застосовувався рідше, здебільшого в Новій Дарниці та мікрорайоні Аварійне селище на Чернігівській. Останній складається з чотирьох кварталів, де є як будівлі за типовими проєктами, так і ті, що зведені спеціально для цього місця. Однією з характерних рис місцевої архітектури є багатий декор вхідних груп.

Типове малоповерхове будівництво було дуже практичним рішенням для повоєнної відбудови міст: це економно, не потребує великогабаритної техніки і забезпечує комфортні умови для життя в малоповерхових будинках і кварталах з приємним середовищем.

Однак, важливо було також подбати про якість та довговічність матеріалів. Наприклад, шлакобетон з часом почав руйнуватися, що негативно впливало на вигляд забудови, і багато об'єктів, особливо з цього матеріалу, сьогодні перебувають у аварійному стані.

Загалом, досвід відновлення України є дуже різноманітним і дає кілька важливих уроків:

1. Багато пошкоджених будівель можна відновити частково чи повністю, якщо поставити за мету максимальну економію ресурсів.

2. Відновлення дає можливість переосмислити архітектурну цінність постраждалих споруд і вирішити, чи варто їх реконструювати, чи краще використовувати більш сучасні будівельні технології та стилі.

3. Руйнування під час війни дозволяють вирішити питання перебудови вулиць і кварталів, які неможливо було б вирішити в мирний час, а також створити нові архітектурні ансамблі.

4. Типове малоповерхове будівництво є дуже раціональним варіантом для відновлення маленьких міст, оскільки воно дозволяє значно знизити витрати на будівництво.

5. Однак, економія ресурсів не повинна бути єдиним критерієм при оцінці проєктних рішень, і не можна обирати недовговічні або неякісні будівельні матеріали. [4]

1.3. Міжнародний досвід післявоєнної відбудови будівель та споруд

1.3.1 Концептуальні питання відбудови після масових руйнувань

Після Першої та Другої світових воєн, а також після інших катастроф, техногенних аварій і стихійних лих, у багатьох країнах Європи та світу активно обговорювали питання архітектурної реконструкції—відновлення будівель, споруд, вулиць, районів та міст.

Руйнування, яких зазнали європейські міста під час двох світових війн, стали основою для глибоких роздумів щодо того, як правильно вчинити із зруйнованими історичними спорудами. Хоча такі обговорення почалися ще після Першої світової війни, після катастрофічних руйнувань Другої світової війни це питання стало ще більш актуальним, що знайшло відображення в професійному середовищі та політичних рішеннях щодо реконструкції.

Існувало і залишається багато відповідей на питання, як поводитися з зруйнованими будівлями, адже воно охоплює технічні, економічні, політичні, культурні й моральні аспекти, і залежить від різноманітних чинників.

Зокрема, оцінка ідей реконструкції після Другої світової війни залежала від ролі країни у війні, що мало значний вплив на політичні та культурні підходи до відновлення. Це можна проілюструвати на прикладі двох заяв із Польщі та Німеччини.

Так, після того як Польща побачила руїни своїх міст, зокрема Варшави, генеральний консерватор країни Ян Захватович у 1946 році заявив: «Ми не дозволимо знищення наших культурних пам'яток. Ми їх відновимо, відбудуємо з фундаменту, щоб передати наступним поколінням, якщо не автентичну, то хоча б точну форму цих пам'яток, такою, як вона є в нашій пам'яті...». Захватович зазначив, що «деякі історичні будівлі були знищені не випадково під час боїв, а як свідомий акт нацистів, спрямований на знищення польських культурних досягнень». [4]

Яскравим прикладом цього є протест проти запропонованої реконструкції Будинку Гете у Франкфурті, який висловив публіцист Вальтер Діркс у 1947 році: «Між духом Дому Гете та його руйнуванням існує певний зв'язок. Деякі з них очевидні: якби націю поетів і мислителів не покинув дух Гете, дух поміркованості та гуманізму, вона б не вступила в цю війну і не призвела до руйнування цієї будівлі... Іншими словами, існує певна логіка в тому, чому Будинок Гете став руїнами. Це не була помилка, яку потрібно виправити, і не нещасний випадок, якого зазнала історія... У будь-якому разі, ми повинні мати сміливість відпустити багато речей, а не лише будинок Гете. Ідея повернути щось, що ми любили, але втратили, є або безсилим протестом проти цього вироку, або сентиментальністю – і те, і інше є сумнівним і небезпечним...». [4]

Важливо зрозуміти, що таку позицію доцільно застосовувати до тих будівель, які, хоча й мають історичну та архітектурну цінність, перед руйнуванням перебували в незадовільному стані або їх подальша доля була невизначеною.

Ці дві заяви демонструють, якщо не правило, то принаймні тенденцію в підходах до реконструкції в післявоєнний період: в країнах, що стали жертвами агресії, реконструкція була широко підтримана і майже не викликала сумнівів, тоді як в Німеччині, як країні-агресору, її розглядали як нелегітимну спробу повернути минуле.

Одночасно вимоги громадськості, яка прагнула відновити втрачені будівлі і традиційні міські пейзажі, часто переважали думки інтелектуалів, архітекторів-модерністів і представників авангарду містобудування та просторового планування. Суперечки з приводу реконструкції виникали як серед політиків, так і серед охоронців культурної спадщини.

Особливий погляд на реконструкцію був у Радянському Союзі. Для радянської влади швидка відбудова зруйнованих пам'яток стала ефективним засобом пропаганди, що підкреслювала непереможність Радянського Союзу і тріумф над нацистською Німеччиною. Це є уроком того, що руйнування, як принизливий акт політично мотивованої агресії, може бути використане для підтримки реконструкції, навіть якщо вона є необґрунтованою та економічно нераціональною. [4]

1.3.2 Досвід відбудови Варшави

Польща зазнала значних руйнувань від бомбардувань під час Другої світової війни. Процес відбудови Варшави тривав кілька десятиліть, але сьогодні місто має чим пишатися. Найбільших пошкоджень зазнав історичний центр Варшави, де з 260 кам'яних будівель вціліло лише 6.

Було прийнято рішення відновити стару частину міста, а також, враховуючи зростаючий потік людей, розбудувувати нові райони. Відновлення Старого міста було настільки успішним, що, незважаючи на зміни, воно потрапило до списку світової спадщини ЮНЕСКО. [4]

Варшавський досвід демонструє, як можна відновити житло за довоєнними стандартами. Відновлення вулиць відбувалося під керівництвом архітектора Яна Захватовича, а в будівництві брали участь небайдужі громадяни, що допомагали на суботниках. Площа Ринок була відновлена лише у 1953 році, а сам процес тривав дуже довго.

Рис.1.7. Варшава під час Другої світової війни [4]

Рис.1.8. Варшава після відновлення [4]

Це місто, яке називають польською Венецією, розташоване на п'яти річках, а його центр зосереджений навколо острівця Тумського. Під час штурму

Вроцлава радянськими військами місто довго чинило опір, внаслідок чого дві третини будівель були зруйновані.

Відновлення міста проходило в кілька етапів, перший з яких завершили ще 1951 року, хоча деякі архітектурні споруди було відреставровано лише після розпаду СРСР. Частково процес ускладнювався масовим вивезенням цегли з руїн для відбудови столиці, що призвело до того, що західні території почали сприйматися як тимчасові, перехідні. [4]

До 1960-х років у місті переважно проводили роботи з очищення територій, а вже згодом почали з'являтися нові житлові райони, зокрема шість хмарочосів на Грюнвальдській площі, які в народі отримали назву «бункери». Протягом наступних 20 років основні зусилля влади були спрямовані на зведення житлових масивів, і лише після 1989 року почалася систематична реконструкція, включаючи оновлення будівель у центрі та реставрацію пам'яток.

1.3.3 Досвід відбудови Дрездена

Ще одним німецьким містом, яке постраждало під час Другої світової війни, є Дрезден. Протягом багатьох років це місто було відоме як один із культурних центрів Німеччини, з його бароковою архітектурою, садами та річкою Ельба. Під час війни американські війська знищили місто, підірвавши все в цій місцевості, в тому числі історичні, культурні та соціальні будівлі. Після закінчення війни місто було відбудоване, зберігаючи довоєнний архітектурний стиль. [4]

Знакові споруди, як-от Оперний театр та палац Цвінглер, були спроектовані з урахуванням збереження їх довоєнного вигляду. Архітектура деяких будівель, наприклад Військово-історичного музею, спроектованого студією Studio Libeskind, була розроблена таким чином, щоб продемонструвати гармонійне поєднання історичних і сучасних архітектурних елементів.

Рис. 1.9. Дрезден після Другої світової війни [4]

Рис. 1.10. Дрезден після відбудови [4]

1.3.4 Досвід відбудови Бейрута

Бейрут, столиця Лівану, є одним із найдавніших міст світу. Протягом своєї історії він неодноразово переживав руйнування через війни та природні катастрофи, починаючи з моменту свого заснування. Однак щоразу місто знаходило сили та способи для відновлення, здобувши титул «Духу Фенікса». Наприкінці 20 століття Бейрут зазнав значних руйнувань під час громадянської

війни, яка тривала понад п'ятдесят років. Місто, яке колись славилось як «Париж Близького Сходу», було майже повністю знищене через бомбардування. [4]

Після 1990-х років Бейрут відновився, був відбудований відповідно до сучасних стандартів і зберіг значну кількість культурних пам'яток. Однак через політичну нестабільність та відсутність єдиного бачення розвитку, місто так і не отримало розвинутої транспортної системи чи метро. Це також позначилось на плануванні міста: житлові, комерційні та іноді промислові райони переплітаються між собою. Сьогодні Бейрут є місцем, де поєднуються елементи західної, європейської та арабської архітектури. [4]

Рис.1.11. Бейрут після воєнних дій [4]

Рис.1.12. Відбудований Бейрут сьогодні [4]

Досвід відновлення країн Європи та Азії може бути корисним при післявоєнному відновленні України. Основні висновки такі:

1. У Європі широко застосовувалась практика відбудови за картинами та особистими фотографіями.

2. Влаштовувалися архітектурні конкурси, де талановиті спеціалісти могли продемонструвати свої ідеї та запропонувати нові концептуальні рішення.

3. Спільна праця сприяла відновленню місцевої ідентичності.

4. Шляхи відновлення різних країн після війни залежали від потреб і особливостей конкретних міст, зокрема змінювались функціональне призначення будівель, вулиць і цілих районів.

5. В процесі відбудови застосовувались новітні принципи проектування та будівництва, включаючи використання нових і більш надійних матеріалів.

6. При реконструкції враховувалися помилки минулого, ґрунтуючись на досвіді бойових дій, стихійних лих та специфіки руйнувань типової забудови, що призводило до розширення вулиць, змін конструкцій будівель і комплексного перепланування місцевості.

РОЗДІЛ 2. ДІЮЧИЙ МЕХАНІЗМ ВІДНОВЛЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

2.1 Сталий розвиток територій у період післявоєнного відновлення

До початку військових дій у 2022 році за Індексом ЦСР Україна посідала 37 місце зі 163 країн з показником 75,7 бала зі 100 можливих [8]. Державне управління у сфері охорони довкілля потребувало реформування, особливо у сфері правозастосування та контролю. Реалізація мала базуватися на найкращих практиках Європейського Союзу та країн ОЕСР [9]. Також необхідно було вдосконалити технічні регламенти на основі впровадженого ринкового принципу «забруднювач платить». Варто зазначити, що інформація щодо багатьох трендів Центрального банку у 2022 році є недоступною через військові дії на території України. З початком військової агресії Російської Федерації в Україні у 2022 році з'явилися нові суттєві ризики для довкілля та здоров'я населення. Станом на 23 травня 2022 року понад 6 мільйонів людей з України переїхали до інших країн, рятуючись від конфлікту. Водночас щонайменше 8 мільйонів людей були переміщені всередині країни [8]. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну характеризується захопленням Запорізької АЕС, ударами по містах, ТЕС і промислових підприємствах з небезпечними об'єктами. Ця шкода вплинула на забезпечення та доступ до енергії, води, продуктів харчування, санітарії та гігієни. Пошкодження інфраструктури водопостачання призвело до того, що близько 1,4 мільйона людей в Україні не мають можливості користуватися безпечною водою. Військові дії Росії завдали шкоди 900 об'єктам природно-заповідного фонду України. Їх площа становить близько 1,2 мільйона гектарів. Майже 3 мільйони гектарів лісу в Україні стали місцем бойових дій. Бомбардування, прокладання траншей та тунелів негативно впливають на чорноземи. У липні 2022 року в Україні Національна рада з питань відновлення України від наслідків війни розробила проєкт Плану відновлення України. Відповідно до нього було визначено п'ять пріоритетних напрямків (рис. 2.1).

Рис.2.1. Пріоритетні напрямки повоєнного відновлення довкілля України

Перший напрям спрямований на політику пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до них. Другий напрямок включає екологічну безпеку та ефективне управління відходами. Наступний напрямок орієнтований на стале використання природних ресурсів. Четвертий пріоритетний напрям - збереження природних екосистем, біологічного різноманіття, відновлення та розвиток природно-заповідних територій. П'ятий напрям спрямований на реформування державного управління природоохоронною діяльністю.

2.2 Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану

Планування відновлення та покращення того, що існувало до війни, має стати об'єднуючою ідеєю, здатною згуртувати націю задля перемоги та майбутнього процвітання. Як зауважує директорка Групи оборонно-промислових ініціатив у Вашингтоні Синтія Кук, «хоча складно говорити про відновлення, коли мирне населення все ще страждає від нападів, лікарні

бомбардують, а міста залишаються без електроенергії та води, мислити про відновлення – це уявляти майбутнє після конфлікту. Це поєднання надії на краще з необхідністю продовжувати боротьбу. Війна може вестися за старими сценаріями двадцятого століття, але успішне відновлення – це навичка, яка відповідає викликам двадцять першого століття». [10].

Довіра держави до громадян та територіальних громад відіграла ключову роль у формуванні взаємної довіри в суспільстві, що сьогодні є важливою основою для єдності регіонів України перед агресією російських окупантів. Тилові громади забезпечують соціально-економічну підтримку перемоги, тоді як громади, що опинилися під тимчасовою окупацією, демонструють виняткову стійкість, зберігаючи потенціал спротиву та здатність до відновлення після звільнення. Як зазначено в аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень, «стійкість, проявлена громадами різного типу, підтверджує правильність курсу на децентралізацію та потребу її поглиблення у процесі повоєнної розбудови. Органи місцевого самоврядування продовжують виконувати свої функції, спрямовані на вирішення питань місцевого значення, з урахуванням специфіки роботи в умовах воєнного стану» [11].

Органи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські ради, їхні виконавчі органи та голови) продовжують діяти відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», адже введення воєнного стану не передбачає обмеження їхніх повноважень. Додатково їхню діяльність регулюють положення Закону України № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» [12]. У випадках, коли органи місцевого самоврядування не можуть виконувати свої повноваження, на їхньому місці створюються тимчасові військові адміністрації населених пунктів, які беруть на себе функції місцевого самоврядування згідно із законодавством.

Територіальні громади доводять ефективність моделі, за якої розширення компетенції місцевого самоврядування через делегування частини державних повноважень є виправданим і доцільним кроком. Після введення воєнного стану Указом Президента України № 68/2022 на базі місцевих державних

адміністрацій було створено обласні та районні військові адміністрації, які діють для забезпечення виконання Конституції та законів України (ст. 4, ст. 8 Закону № 389). Згідно зі ст. 17 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», органи місцевого самоврядування зобов'язані сприяти військовим адміністраціям у реалізації заходів правового режиму воєнного стану.

Співпраця між місцевим самоврядуванням і військовими адміністраціями може реалізовуватися через три основні моделі:

1. повне заміщення місцевих органів влади військовою адміністрацією;
2. спільне управління громадою;
3. розширення повноважень органів місцевого самоврядування із частковим підпорядкуванням військовим адміністраціям вищого рівня. (Рис.2.2.)

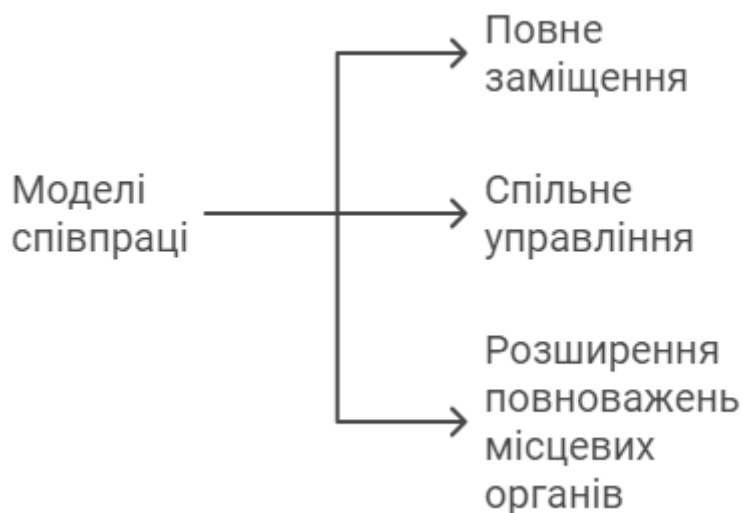

Рис.2.2. Моделі співпраці між місцевим самоврядуванням і військовими адміністраціями

Залучення громадян до управління населеними пунктами є важливою складовою місцевого самоврядування, закріпленою в конституційних, законодавчих та нормативних актах багатьох європейських країн. В Україні ця норма детально відображена в Конституції, зокрема в XI розділі (статті 140–146), який визначає право територіальних громад на місцеве самоврядування. Це право реалізується безпосередньо громадянами або через органи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські ради та їхні виконавчі органи [13].

Місцеве самоврядування передбачає врахування ініціатив громадян щодо питань, що належать до компетенції органів самоврядування. Такі ініціативи повинні відповідати Конституції України та чинному законодавству. Це дозволяє органам місцевого самоврядування ухвалювати ефективні управлінські рішення, спрямовані на вирішення актуальних потреб громад. Наприклад, це стосується фінансування заходів з благоустрою, забезпечення функціонування критичної інфраструктури, національних електронних ресурсів та державних інформаційно-комунікаційних систем.

У контексті повоєнного відновлення України ключову роль відіграють громади. Децентралізація посилює відчуття причетності громад до результатів відбудови. Громади мають право визначати власні пріоритети та планувати відновлення на місцевому рівні. Водночас органи місцевого самоврядування повинні забезпечити залучення громадян до прийняття рішень шляхом громадських обговорень, створення робочих груп з різних напрямів (наприклад, відбудови приміщень, оновлення інфраструктури) тощо.

Законом України № 2259-ІХ від 12 травня 2022 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» [14] розширено повноваження голів громад. Зокрема, вони отримали право ухвалювати рішення з таких питань:

- передача коштів з місцевого бюджету на потреби Збройних сил України;
- створення установ для надання безоплатної первинної правової допомоги;
- боротьба зі стихійними лихами та епідеміями;
- поводження з небезпечними відходами;
- звільнення комунальних земель від незаконних споруд;
- обстеження будівель, пошкоджених бойовими діями, та демонтаж аварійних конструкцій, що становлять загрозу життю людей. (Рис.3.3)

Рис.2.3. Розширені повноваження голів громади

Замість нав'язування громадянам конкретних завдань, уряд за підтримки міжнародних партнерів запропонував методологію для планування відновлення. Так, 16 травня 2023 року на засіданні парламентського Комітету з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування представники Програми USAID DOBRE презентували План дій із розробки Програм комплексного відновлення областей та територій громад (або їхніх частин). Цей план містить чіткі алгоритми створення таких програм, проте наповнення їх конкретним змістом залежить від самих громад [15]. Активність громад стане вирішальною у визначенні пріоритетності реалізації проєктів для задоволення нагальних потреб населення.

Прийняття Верховною Радою закону № 5323 «Про засади державної регіональної політики» 9 липня 2022 року [16] стало важливим кроком у впровадженні нових механізмів відновлення та розвитку регіонів і громад. Закон передбачає запровадження трирівневої системи стратегічного планування, яка складається з державної стратегії, регіональних стратегій і стратегій громад. Ці

документи повинні бути узгодженими між собою та слугувати логічним продовженням один одного. Також визначено чотири типи територій:

- а) території відновлення;
- б) полюси економічного зростання;
- в) території з особливими умовами для розвитку;
- г) території сталого розвитку.

Залучення громад до масштабних державних ініціатив має ключове значення. Як зазначила заступниця Міністра розвитку громад, територій та інфраструктури України Олександра Азархіна, «децентралізація є одним із найприродніших явищ в Україні. Роками у нас були слабкі центральні інститути, але сильні горизонтальні зв'язки. Війна показала, що неформальні зв'язки, які формуються знизу догори, є основою нашої стійкості. Зараз ми працюємо над двома масштабними проєктами: електронною системою управління відбудовою та геоінформаційною системою регіонального розвитку. Ці інструменти здатні революційно змінити процес прийняття рішень у державі. Однак успіх залежить від проактивної участі громад» [17].

2.3 Резильєнтність соціально-економічної системи України у період війни та післявоєнного відновлення

Попри руйнівний вплив воєнних шоків, Україна продемонструвала здатність до макроекономічної та суспільної стійкості завдяки значній і критично важливій підтримці міжнародних партнерів. Ця стійкість, яка є необхідною у сучасній глобальній системі «мир – війна», дозволила відчувати вагу міждержавних політико-економічних союзів у протистоянні гібридній агресії. Нині Україна докладас ще більше зусиль для інтеграції до Європейського Союзу [18]. Незважаючи на триваючу військову агресію, в державі активно розробляються стратегічні, програмні та модельні заходи для забезпечення післявоєнного відновлення.

Ключовим елементом таких заходів є оцінка впливу війни на українську економіку та визначення можливих шляхів її розвитку після війни. У лютому 2024 року було представлено третій раунд консолідованої оцінки, підготовленої ООН, Світовим банком, Єврокомісією та Урядом України. Цей звіт, під назвою «Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення» (Rapid Damage and Needs Assessment), охоплює період від початку війни до кінця 2023 року [19]. У документі констатується, що майже два роки повномасштабного конфлікту спричинили суттєві негативні наслідки для макроекономічної, соціальної та екологічної сфер України. Подолання цих наслідків і забезпечення подальшого відновлення вимагатимуть значних фінансових вкладень.

Зокрема, за даними звіту, станом на грудень 2023 року, війна завдала Україні масштабних збитків: \$152,5 млрд — прямі збитки, пов'язані із заміною зруйнованих чи пошкоджених матеріальних активів, і \$499,3 млрд — непрямі збитки, які включають зміни у фінансово-економічних потоках, зростання операційних витрат і втрати потенційних доходів. На рис. нижче представлено вартісну оцінку сукупних прямих і непрямих збитків за цей період у розрізі агрегованих секторів національної економіки України, згідно з міжнародною методологією.

Рис.2.4. Загальні прямі та опосередковані збитки, понесені за лютий 2022 р. – грудень 2023 р., а також потреби на реконструкційне відновлення протягом 2024–2033 рр. у розрізі агрегованих секторів економіки України, млрд. дол. США [19]

Протягом майже трьох років бойових дій в Україні було завдано значних збитків виробничій, транспортній та соціальній інфраструктурі, що зробило багато населених пунктів практично непридатними для проживання через відсутність базових умов для життя. Згідно з міжнародними оцінками, станом на кінець 2023 року внаслідок війни в Україні було пошкоджено або знищено:

- Освітня інфраструктура: понад 13% загальної кількості об'єктів, зокрема зруйновано 394 та пошкоджено 3583 заклади освіти, серед яких найбільше постраждали школи (1888 закладів).
- Заклади охорони здоров'я: постраждало 12,5% таких об'єктів, що включає 1242 державні лікарні та амбулаторії, а також 787 аптек.

- Житловий фонд: пошкоджено або зруйновано близько 10% загального житлового фонду, що складає понад 2 млн одиниць житла.
- Транспортна інфраструктура: пошкоджено понад 8400 км автомобільних доріг, понад 50 км залізничних шляхів, зруйновано понад 290 пішохідних та автомобільних мостів, а також 83 залізничних мости.
- Забрудненість вибухонебезпечними боєприпасами: майже 30% території країни (174 тис. км²), найбільше у Харківській та Херсонській областях [19].(Рис.2.5)

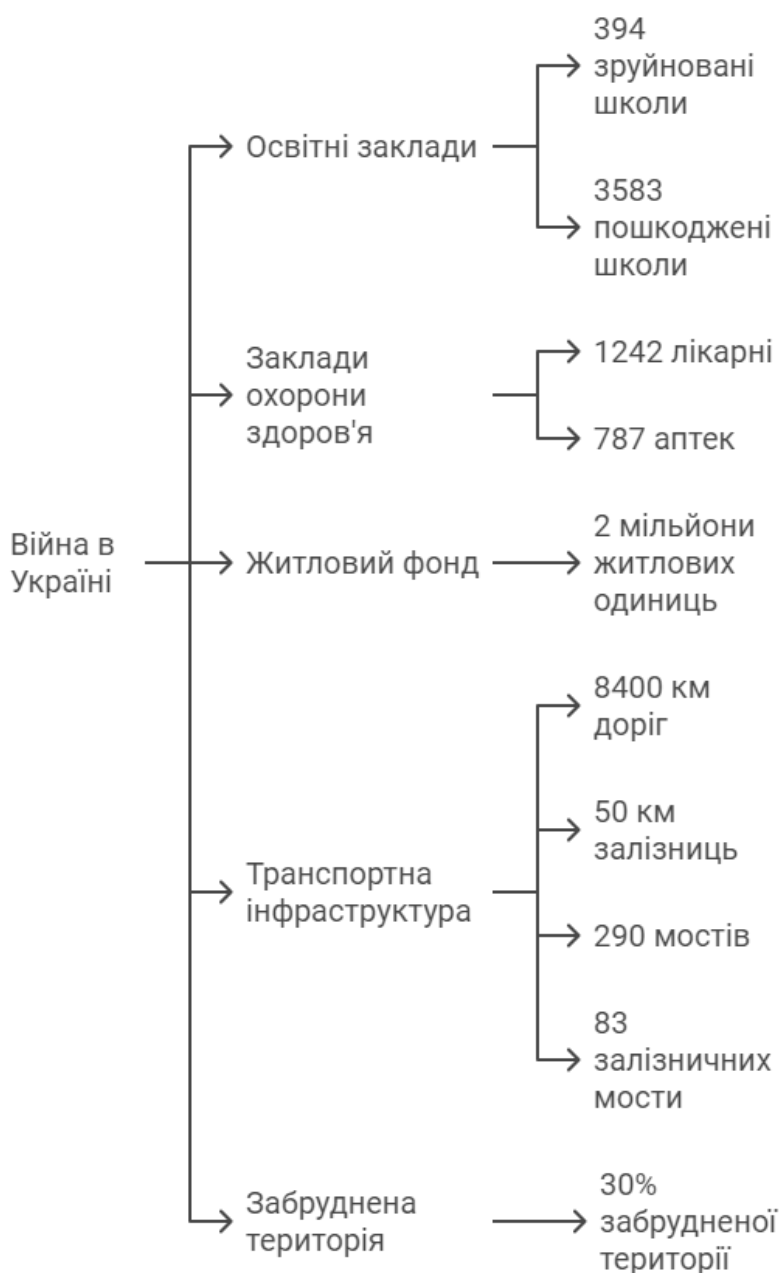

Рис.2.5. Збитки завдані російською федерацією інфраструктурі України внаслідок військової агресії

Попри ці масштабні втрати, українська економіка зуміла адаптуватися до складних реалій, демонструючи здатність до стійкості та трансформації навіть в умовах сучасних гібридних загроз. Цьому значною мірою сприяла фінансова, військова та гуманітарна допомога з боку міжнародних партнерів, передусім США, Європейського Союзу та міжнародних організацій. Завдяки цій підтримці вдалося зберегти стабільність національної валюти, державного бюджету та системи соціального забезпечення.

За даними Міністерства фінансів України, зовнішнє фінансування державного бюджету значно зросло з початку війни. У 2022 році його обсяг становив \$31,1 млрд, а у 2023 році зріс до \$42,5 млрд. (табл. 2.1.). У 2023 році кредитна та грантова допомога зовнішніх партнерів забезпечила 73,3% загального фінансування фонду державного бюджету [20]. З лютого 2022 року країна покривала величезний дефіцит бюджету переважно за рахунок зовнішньої допомоги, і в найближчі роки ця підтримка залишатиметься критично важливою для України.

Таблиця 2.1

Зовнішні джерела фінансування державного бюджету України за період з 24 лютого 2022 р. по лютий 2024 р., млн. дол. США

	2022 р.	2023 р.	січень 2024 р.
Разом:	31 095	42 479	436
Європейський Союз	7 961	19 530	
США	11 980	10 950	
Міжнародний валютний фонд	2 693	4 475	
Японія	581	3 626	436
Канада	1 889	1 757	
Світовий банк	1 385	660	
Велика Британія	1 040	998	
Німеччина	1 584	105	
Європейський інвестиційний банк	720		
Франція	437		
Італія	330		
Нідерланди	318		
Норвегія	21	190	
Іспанія		96	
Данія	51		
Швеція	49		
Фінляндія		36	
Швейцарія		30	
Литва	22		
Ірландія		21	
Латвія	16		
Австрія	11		
Бельгія	5	3	
Ісландія	0,5	2	
Албанія	1		
Естонія		0,1	

Яскравим свідченням стійкості соціально-економічної системи України є ознаки її поступового відновлення за результатами 2023 року. Зокрема, очікування щодо темпів зростання реального ВВП перевищують попередні прогнози: за оцінками МВФ, цей показник становитиме 4,5%, НБУ прогнозує зростання на рівні 4,9%, а Міністерство економіки України – 5%. Проте,

враховуючи значне падіння реального ВВП у 2022 році на 29,1%, його обсяг у 2023 році все ще залишається приблизно на рівні $\frac{3}{4}$ довоєнного показника.

Довіра іноземних інвесторів також поступово відновлюється. Національний банк України оцінює чистий приплив прямих іноземних інвестицій у 2023 році на рівні \$4,2 млрд, з яких \$3,2 млрд або 76% припадає на реінвестований дохід [21].

Пожвавлюється і національний ринок праці, який значно скоротився через воєнні шоки. За даними Державної служби зайнятості України, кількість офіційно зареєстрованих безробітних у 2023 році зменшилася у 1,8 раза – з 867,6 тис. до 483,2 тис. осіб. Попередні оцінки Міністерства економіки свідчать про зниження загального рівня безробіття з 21,1% у 2022 році до 19,0% у 2023 році.

Збереження цих позитивних макроекономічних тенденцій є не лише ознакою резильєнтності України в умовах воєнного стану, а й важливим базисом для її післявоєнного відновлення. Саме на цій основі має будуватися державна політика, що включає стратегічне планування і визначення пріоритетів у процесі відновлення.

2.4 Оцінювання заподіяних військовими діями збитків і втрат економіці України

Дослідження базується на даних Світового банку, Європейського Союзу та Організації Об'єднаних Націй в Україні [22], що охоплюють період з лютого 2022 року по лютий 2023 року. Усі види діяльності були згруповані відповідно до їхньої специфіки на чотири основні категорії: соціальна діяльність, інфраструктура, виробництво та інші види діяльності (табл. 2.2).

Загальний збиток, втрати й потреби національного господарства за
видами економічної діяльності, млрд дол. США

№ з/П	Вид економічної діяльності	Збиток	Втрати	Потреби
Соціальна діяльність				
1	Житлова сфера	50,4	17,2	68,6
2	Освіта й наука	4,4	0,8	10,7
3	Охорона здоров'я	2,5	16,5	16,4
4	Соціальний захист	0,2	4,2	41,8
5	Культура й туризм	2,6	15,2	6,9
Інфраструктура				
6	Енергетика й видобування	10,6	27,2	47,0
7	Транспорт	35,7	31,6	92,1
8	Телекомунікації і цифрові технології	1,6	1,6	4,5
9	Водопостачання і водовідведення	2,2	7,5	7,1
10	Комунальне господарство	2,4	3,0	5,7
Виробництво				
11	Сільське господарство	8,7	31,5	29,7
12	Торгівля і промисловість	10,9	85,8	23,2
13	Іригація і управління водними ресурсами	0,4	0,3	8,9
14	Фінанси й банківська справа	0,0	6,8	6,8
Інша діяльність				
15	Навколишнє середовище, управління природними ресурсами й лісове господарство	1,5	0,5	1,5
16	Здійснення цивільного захисту	0,2	0,5	1,5
17	Державне управління і публічна діяльність	0,3	1,4	0,6
18	Долання вибухової небезпеки	-	37,6	37,6

Внаслідок бойових дій найбільших збитків зазнала житлова сфера (\$50,4 млрд), транспорт (\$35,7 млрд), торгівля та промисловість (\$10,9 млрд), а також енергетика та видобувна галузь (\$10,6 млрд). Найбільші втрати для економіки

держави спричинили руйнування торгівлі та промисловості (\$85,8 млрд), заходи з ліквідації вибухонебезпечних предметів (\$37,6 млрд), знищення транспортної інфраструктури (\$31,6 млрд) і пошкодження у сільському господарстві (\$31,5 млрд). За оцінками експертів, ці збитки та втрати стали основою для визначення обсягів потреб на відновлення діяльності в зазначених сферах. Найбільші потреби у відновленні зафіксовані у транспортному секторі (\$92,1 млрд), житловій сфері (\$68,6 млрд) та енергетиці й видобувній галузі (\$47 млрд).

Таким чином, можна зробити такі висновки:

1. Соціальний захист в Україні, який традиційно залишався слабкою ланкою державної політики, за обсягом потреб на відновлення посідає 4 місце серед усіх секторів. Це підтверджує справедливість оцінки, враховуючи низьку ефективність соціальної інфраструктури у довоєнний період.

2. Іригація та управління водними ресурсами демонструють відносно низькі показники збитків і втрат у порівнянні з іншими секторами. Це пояснюється тим, що протягом першого року війни зберігалася політика збереження сільськогосподарських угідь і гідроелектростанцій навіть з боку окупантів. Проте потреби у відновленні цього сектору оцінюються у \$8,9 млрд, що є значною сумою для такого виду діяльності.

3. Інші види економічної діяльності, які характеризуються низькою ефективністю, мають спільні риси:

- Значні збитки від руйнувань через бойові дії, які покриваються потребами у відновленні;

- Недостатність фінансових ресурсів для покриття втрат у таких сферах, як охорона здоров'я, культура і туризм, водопостачання і водовідведення, сільське господарство, торгівля і промисловість, фінансовий сектор, державне управління, а також заходи з розмінування територій.

Далі застосуємо метод аналізу середовища функціонування для дослідження сукупних збитків, втрат та потреб у відновленні в областях України залежно від видів економічної діяльності (табл. 2.3).

Усі області України поділені на чотири групи: прифронтові, підтримуючі, тиллові та звільнені. Окремо виділено групу національного значення, яка включає об'єкти у всіх регіонах, що забезпечують функціонування органів державного управління.

Таблиця 2.3

Загальний збиток, втрати й потреби національного господарства у областях України за видами економічної діяльності, млрд дол. США

Позиція	Області України	Збиток	Втрати	Потреби
Прифронтові				
1	Донецька	35,2	43,1	67,4
2	Запорізька	9,7	15,7	29,0
3	Луганська	18,1	17,9	41,6
4	Миколаївська	5,6	7,6	13,7
5	Харківська	25,8	36,5	50,2
6	Херсонська	9,1	12,4	29,8
Підтримуючі				
7	Вінницька	0,2	3,8	2,6
8	Дніпропетровська	1,7	7,0	6,0
9	Кіровоградська	0,1	2,5	1,6
10	Одеська	0,6	4,8	3,7
11	Полтавська	0,1	4,1	2,2
Тиллові				
12	Волинська	0,1	1,4	1,2
13	Закарпатська	0,0	1,0	0,9
14	Івано-Франківська	0,0	1,3	0,9
15	Львівська	0,1	3,9	1,9
16	Рівненська	0,1	1,5	1,3
17	Тернопільська	0,0	1,6	1,0
18	Хмельницька	0,0	2,2	1,7
19	Чернівецька	0,0	0,9	0,7
20	Черкаська	0,1	3,1	1,7
Звільнені				
21	м. Київ	1,3	15,8	6,1
22	Житомирська	0,8	2,9	3,7
23	Київська	9,2	19,8	20,4
24	Сумська	2,8	7,5	9,3
25	Чернігівська	5,7	14,5	16,8
	Національне значення	8,3	56,5	95,1

Аналізуючи дані таблиці 2.3, найбільші збитки і втрати фіксуються у шести прифронтових областях. Саме ці регіони потребують найбільших обсягів фінансування для відновлення зруйнованого господарства.

З усіх регіонів найбільших збитків і втрат зазнала Донецька область – \$35,2 млрд і \$43,1 млрд відповідно. Це робить її першочерговим регіоном для відновлення, із потребами у \$67,4 млрд. Харківська область, яка зазнала збитків у розмірі \$25,8 млрд і втрат на \$36,5 млрд, також має значні потреби на відновлення (\$50,2 млрд). Показники інших звільнених областей є співставними з регіонами цієї групи.

Зазначимо також, що війна, розв’язана Росією, вплинула на всі регіони України, і жоден з них не уникнув необхідності залучення коштів для відновлення. Водночас у Закарпатській, Івано-Франківській, Тернопільській, Хмельницькій та Чернівецькій областях не було зафіксовано прямих збитків від військових дій.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

3.1 Сучасні підходи до відновлення та розвитку міст після війни

Після завершення війни постає важливе питання відновлення міст на півдні та сході країни, які були зруйновані агресією Російської Федерації. Головне питання полягає в тому, яким чином це слід робити: чи застосовувати традиційні принципи територіального розвитку і просторового планування міст відповідно до чинних ДБН, чи використовувати більш інноваційні методи містобудування. Якщо очікується значне фінансування для відновлення, то важливо правильно розподілити ці кошти. На нашу думку, необхідно уникати будівництва великих споруд, висотних будівель і потужних автомагістралей, оскільки вони можуть призвести до серйозних проблем, вирішення яких у майбутньому може бути складним [23].

Відновлення міст має базуватися на принципах сталого розвитку, що дозволяють задовольняти потреби сучасного суспільства, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Важливою складовою є зниження викидів та підвищення енергоефективності, враховуючи 17 цілей сталого розвитку, які Україна зобов'язалася виконати до 2030 року.

Сучасні міста, як правило, поділяються на центр і околиці. Більшість проблем вирішується в центрі, де зосереджено основні інфраструктурні об'єкти, що, в свою чергу, призводить до перевантаження транспортних мереж, заторів та інших труднощів. Вирішення цих проблем передбачає три рівні управління, зокрема управління потоками, мобільністю та просторовим плануванням, що спрямовані на вдосконалення перехресть і розширення транспортних мереж [23].

Згідно з принципами сталої мобільності, важливо зосереджувати увагу на пішоходах і велосипедистах, а також на зменшенні викидів. Використання електричного транспорту є перспективною альтернативою бензиновим і дизельним двигунам. Для успішного розвитку міст слід враховувати новітні

підходи до планування вулиць, орієнтуючись на мультимодальний доступ, безпеку та здоров'я громадян.

Формулювання завдань відновлення міст після війни є важливим етапом, що визначає майбутній розвиток. Це включає розробку стратегій, що враховують сучасні підходи до міського планування та сталого розвитку, спрямованих на підвищення рівня життя населення. Важливо впроваджувати принципи сталого міського планування, зокрема зонування територій, створення мікрорайонів «місто 15 хвилин» і ефективне використання простору. Удосконалення транспортної інфраструктури, розширення вулиць, а також розробка велосипедних доріжок і пішохідних зон сприятимуть зменшенню заторів і поліпшенню мобільності.

Впровадження інноваційних технологій в будівництво, використання енергоефективних рішень і сучасних стандартів дозволить забезпечити сталий розвиток міського житла. Крім того, варто створювати міста, де робочі та житлові зони переплітаються, що зменшує необхідність у великих переміщеннях і забезпечує рівний доступ до основних сервісів. Важливо також впроваджувати екологічно стійкі технології та методи будівництва для мінімізації впливу на навколишнє середовище, забезпечуючи екологічно чисте міське середовище. Окрім того, створення інфраструктури, що враховує зміни клімату, дозволить забезпечити містам стійкість до негоди та інших екологічних викликів [23].

Широке залучення громадськості є важливим аспектом процесу відновлення та розвитку міст, оскільки це дозволяє врахувати різноманітні потреби та погляди місцевого населення в прийнятті рішень.

Ефективне використання фінансових ресурсів передбачає розробку стратегій фінансування, які забезпечують оптимальне використання наявних коштів для покращення міської інфраструктури та якості життя.

Створення інтегрованих міських просторів включає розвиток міст, де проживання, робота, освіта, розваги та інші аспекти життя є взаємопов'язаними, що сприяє формуванню гармонійного і збалансованого міського середовища [23].

Концепція «місто 15 хвилин» полягає в тому, щоб основні потреби мешканців могли задовольнятися на відстані 15 хвилин пішки або за допомогою громадського транспорту. Це не обов'язково обмежує простір, але гарантує доступ до важливих місць навіть поза межами цього району. Прикладом успішної реалізації цієї концепції є міста, як-от Париж та інші міста Західної Європи.

Зміни в підходах до проектування вулиць на глобальному рівні також спрямовані на забезпечення сталої мобільності та врахування різних аспектів розвитку міста. Важливо орієнтуватися на пріоритети сталої мобільності, зокрема зосереджуючись на пішохідних та велосипедних шляхах, а також використанні електричного транспорту для зменшення викидів.

Місто Барселона є яскравим прикладом нового підходу до забудови, де межі між центром і околицями практично стираються. Це свідчить про можливість реалізації змішаної забудови, де гармонійно поєднуються різні функції — робота, торгівля, розваги та послуги, що забезпечує рівномірний розподіл цих функцій по всьому місту [23].

Концепція «місто 15 хвилин» пропонує інноваційний підхід до планування, орієнтуючись на створення умов для комфортного життя в межах компактної території, яку можна легко обійти пішки або на велосипеді за 15 хвилин. Цей підхід передбачає інтегроване міське середовище, де житлові, робочі, освітні, торгові та розважальні зони тісно переплітаються, забезпечуючи мешканцям зручний доступ до всіх необхідних послуг та можливостей.

У межах цієї концепції важливими є ідеї, що зосереджуються на створенні густої забудови, де різні сфери життя і роботи розміщуються на обмеженій території, що сприяє зменшенню потреби у великих переміщеннях. Крім того, розробка ефективної та екологічної транспортної інфраструктури дозволяє мешканцям швидко переміщатися по місту, а створення мікрорайонів, які охоплюють всі необхідні сервіси та робочі місця, зменшує потребу у довгих поїздках. Акцент на безпечних пішохідних і велосипедних зонах сприяє розвитку

активного способу життя та знижує автомобільний трафік, покращуючи таким чином екологічну ситуацію в місті.

Інтегроване планування міст передбачає розробку таких міських схем, які поєднують робочі та житлові функції, створюючи збалансоване та гармонійне середовище. Важливим аспектом цього процесу є активне залучення громади до прийняття рішень щодо планування та розвитку міста, що дозволяє врахувати різноманітні потреби та погляди мешканців. Крім того, важливо забезпечити сталий підхід до використання природних ресурсів і створення екологічно чистого міського середовища, що є основою сталого розвитку [23].

Концепція «місто 15 хвилин» встановлює нові стандарти організації міського простору, орієнтуючись на зручність, доступність і високу якість життя для всіх його мешканців. Важливим елементом для досягнення сталого розвитку є ефективне управління потоками, мобільністю та просторовим плануванням, враховуючи сучасні підходи та тенденції в розвитку міських середовищ.

В умовах відновлення міст після війни необхідно застосовувати прогресивні та сталі підходи. Основним завданням є створення не тільки функціональної, але й сталої міської інфраструктури, яка буде придатною для довгострокового використання. Зокрема, принципи сталого розвитку, такі як зниження викидів і підвищення енергоефективності, повинні стати основою для проектування міст і житлових районів. Враховуючи концепцію «міста 15 хвилин», ключовим є забезпечення доступності основних сервісів і можливостей для мешканців на відстані 15 хвилин пішки або за допомогою громадського транспорту.

Ці питання вимагають всебічного аналізу, оскільки кількість пошкоджених будівель щодня збільшується через бойові дії. Ситуація постійно змінюється, і на даний момент відсутні точні статистичні дані про масштаби руйнувань у багатьох українських містах. Тому необхідно розробити механізми ефективної відповіді на нові виклики та плани відновлення міст після війни.

Розробка організаційно-технологічних і технічних рішень для ліквідації наслідків руйнувань будівель внаслідок воєнних дій є недостатньо вивченою

сферою [23]. Зазвичай в Україні організаційно-технологічне проектування, яке включає розробку проекту організації будівництва та виконання будівельних робіт, потребує аналізу матеріалів інженерних досліджень, стану навколишнього середовища, потенціалу будівельної організації, її технічної бази та підготовчих робіт на майданчику. Всі ці етапи потребують значного часу і ресурсів. Однак у випадках, коли є загроза життю людей, необхідно оперативно проводити аварійно-рятувальні роботи після катастрофи. Тому важливим є розробка способів мінімізації часу та зниження ризику прийняття неефективних рішень, коли інформація про пошкоджений об'єкт обмежена.

Серед будівель, які зазнали руйнувань внаслідок військових дій, велика частка припадає на великопанельні будинки серій масового будівництва, оскільки ці об'єкти складають основу густонаселених мікрорайонів, часто розташованих поблизу промислових зон, які також страждають від бомбардувань (рис. 3.1). Тому удосконалення організаційних, технологічних і технічних рішень для ліквідації наслідків руйнувань таких будівель є надзвичайно актуальним завданням, яке потребує невідкладного вирішення.

Рис. 3.1. Історичні картини забудови міста Дніпро великопанельною забудовою серій 1–164 1965–1966 рр.

За даними, опублікованими в мережі, більше 88% житлових багатоквартирних будинків в Україні було збудовано до 1991 року [23]. З них близько 40% складають великопанельні будинки серій масового будівництва, що розташовані в промислово розвинутих регіонах країни та великих містах, таких як Київ, Харків, Дніпро, Запоріжжя та інші (рис. 3.2). Широке поширення

великопанельних будівель в Україні стало однією з причин їх вибору для дослідження.

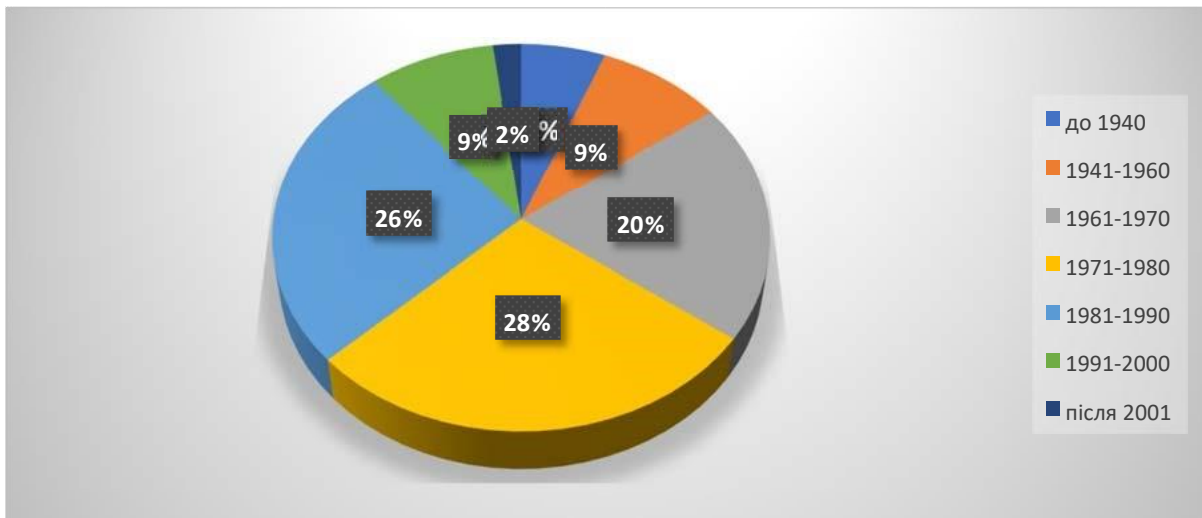

Рис. 3.2. Розподіл житлового фонду (багатоквартирних будинків) України за роками будівництва

Наприклад, в м. Маріуполь Донецької області станом на 29 квітня 2022 року було пошкоджено або зруйновано 40% житлового фонду [23], значну частину якого складають великопанельні будинки житлових масивів (рис. 3.3). Подібні значні пошкодження та руйнування будівель внаслідок бойових дій зафіксовані й в інших містах, які постраждали від бомбардувань (рис. 3.4). Станом на червень 2022 року в Києві було пошкоджено 636 об'єктів забудови.

Рис. 3.3. Руйнування та пошкодження великопанельних будинків Східного району м. Маріуполя Донецької області

Рис. 3.4. Пошкодження багатоквартирного великопанельного будинку серії БПС по вулиці Чорнобильській, м. Київ

Революційний підхід до проектування вулиць та міської забудови, який акцентує увагу на мультимодальному доступі та сталості мобільності, повинен бути врахований при формуванні нового вигляду міста. Такий підхід сприяє створенню життєздатного та комфортного міського середовища для мешканців.

Приклад м. Барселони демонструє, що міста можуть стати успішними, впроваджуючи змішану забудову та рівномірно розподіляючи функції в межах міського простору.

Важливо зазначити, що відновлення міст після конфлікту — це не тільки відновлення будівель та інфраструктури, а й можливість створити новий, сталий та комфортний для життя міський простір, що відповідає потребам сучасного суспільства і забезпечує зручне життя для його мешканців.

3.2 Стратегія відновлення розвитку територій у повоєнний період

В умовах післявоєнного відновлення територій, особливо постраждалих від бойових дій, важливо розробити стратегію, що враховує потреби населення, економічні виклики та соціальні питання.

Спочатку необхідно провести всебічний аналіз ситуації, який включає оцінку шкоди: інфраструктури, житлового фонду, соціальних установ, а також впливу на економіку. Цей аналіз дасть чітке уявлення про масштаби відновлення та дозволить визначити пріоритети. Важливо також отримати зворотний зв'язок від населення для розуміння їхніх потреб, що має бути основою для подальших дій.

Далі, потрібно сформувати команду, до якої увійдуть представники місцевої влади, бізнесу, громадських організацій та експерти. Ця команда повинна забезпечити комплексний підхід до відновлення та врахувати різні аспекти, такі як економіка, соціальні питання та екологія.

Визначивши пріоритети відновлення, важливо зосередитись на основних напрямках, таких як відновлення критичної інфраструктури (доріг, мостів, енергетичних об'єктів), житла (для ВПО та постраждалих родин), а також відновлення соціальних послуг, таких як освіта та охорона здоров'я. Це слугуватиме основою для відновлення довіри населення до держави та створення соціальної стабільності.

Паралельно необхідно працювати над залученням ресурсів. Це може бути як державне фінансування, так і міжнародні гранти, інвестиції чи партнерства з приватним сектором. Важливо розробити стратегію комунікацій для забезпечення прозорості залучених коштів і прогресу відновлення, що також сприятиме підтримці населення.

Однією з ключових складових є будівництво резильєнтності території. Це означає впровадження нових підходів, які забезпечать стійкість до можливих нових викликів, таких як зміна клімату чи політичні нестабільності. Наприклад,

будівництво нової інфраструктури має враховувати ймовірні ризики, такі як повені або землетруси.

Соціальна інтеграція також відіграє важливу роль у відновленні. Необхідно реалізовувати програми соціального захисту для постраждалого населення, а також психологічну підтримку для тих, хто пережив травму. Варто залучати громаду до процесу відновлення, щоб посилити відчуття приналежності та відповідальності за свою територію.

Забезпечення моніторингу і оцінки виконання стратегії є наступним критично важливим етапом. Створення системи, яка дозволить регулярно перевіряти прогрес, стане основою для коригування планів і підходів, якщо це необхідно.

Таблиця 3.1

Прикладний план дій

Етапи відновлення	Короткострокові дії (0-1 рік)	Середньострокові дії (1-3 роки)	Довгострокові дії (3+ років)
Аналіз ситуації	Оцінка шкоди	Проведення опитувань населення	Аналіз результатів відновлення
Відновлення інфраструктури	Відновлення критичної інфраструктури	Реконструкція доріг та мостів	Створення нових транспортних коридорів
Житло	Тимчасове розміщення ВПО	Відновлення житлових приміщень	Будівництво нового житла
Соціальні послуги	Відновлення навчальних закладів	Реалізація програм підготовки кадрів	Створення нових соціальних проектів
Економічний розвиток	Підтримка малого бізнесу	Створення нових робочих місць	Залучення інвестицій у нові галузі

Економічний розвиток у повоєнний період є складним, але важливим процесом, що вимагає комплексного підходу та врахування багатьох аспектів.

Важливо почати з глибокого аналізу потреб та ресурсів на території, яка потребує відновлення. Збір даних про бізнес-структури, пошкодження інфраструктури та потреби населення стає основою для подальшого планування. Невід'ємною частиною цього процесу є співпраця з місцевими підприємцями, які можуть надати важливу інформацію про ринкові потреби та бар'єри, з якими вони стикаються.

Однією з ключових стратегій у відновленні економіки є підтримка малого та середнього бізнесу (МСБ), адже вони зазвичай складають основу місцевої економіки. Для цього має бути розроблена система фінансової підтримки, яка включатиме пільгове кредитування, гранти та субсидії. Ці заходи не лише допоможуть підприємствам відновитися, але й стимулюватимуть нові інвестиції в регіон. Запровадження навчальних програм з управління бізнесом також може відігравати важливу роль, адже підприємці матимуть можливість покращити свої знання з фінансового планування, маркетингу та стратегії розвитку.

Залучення інвестицій стане ще однією важливою складовою економічного відновлення. Для цього необхідно створити сприятливий інвестиційний клімат. Це може включати спрощення регуляторних процесів, зменшення податкового навантаження на нові підприємства та дотації для тих, хто прагне інвестувати в відновлення інфраструктури. Інвестиційні платформи повинні надавати потенційним інвесторам важливу інформацію про можливості регіону, а також про проекти, що потребують фінансування.

Не менш важливим є процес диверсифікації економіки. Це означає, що необхідно вивчити нові напрямки, які можуть стати основою для зростання. Наприклад, інноваційні технології, агробізнес, екологічний туризм та зелена енергетика мають великий потенціал для розвитку. Для цього варто створити технопарки та бізнес-інкубатори, які забезпечать новим підприємцям доступ до ресурсів, знань і мереж.

Соціальна складова також являє собою важливий елемент економічного розвитку. Необхідно активно залучати громаду до прийняття рішень і реалізації проектів. Громадські збори, консультації та програми, що сприяють розвитку

локальних ініціатив, допоможуть забезпечити підтримку населення і підвищити ефективність реалізації стратегії відновлення. Також варто розглянути можливості впровадження проектів, які стимулюють соціальне підприємництво та підтримують вразливі групи населення.

Моніторинг та оцінка результатів є невід'ємною частиною реалізації стратегії відновлення. Важливо постійно оцінювати ефективність програм і ініціатив, щоб вчасно вносити корективи. Це дозволить адаптувати стратегію до змінних обставин та забезпечити максимальний результат.

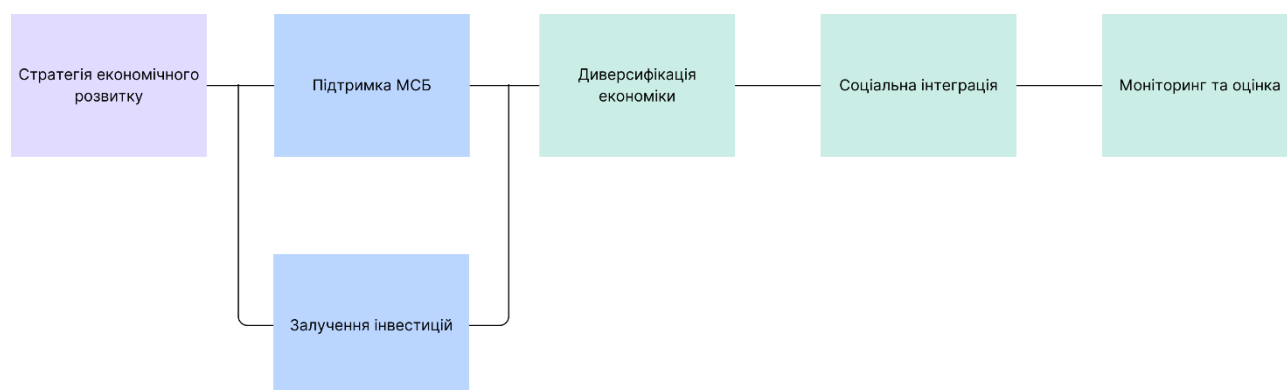

Рис.3.5. Ключові компоненти стратегії економічного розвитку у повоєнний період

ВИСНОВОК

Магістерська робота присвячена важливій та актуальній темі відновлення розвитку територій в повоєнний період. В умовах триваючої війни для України це питання є надзвичайно важливим, оскільки відновлення інфраструктури, економіки та соціальної сфери після масових руйнувань визначає не лише стабільність країни, але й її перспективи на майбутнє. У роботі здійснено комплексний аналіз методичних підходів до відновлення територій, зокрема, з урахуванням вітчизняного та міжнародного досвіду.

У першому розділі розглянуто теоретичні основи відновлення розвитку територій у повоєнний період. Зокрема, аналізовано методичні підходи до обґрунтування спеціального режиму відновлення територій, що є ключовим аспектом в умовах України після війни. Окремо розглянуто досвід відбудови Києва після Другої світової війни та його значення для сучасних процесів відновлення в Україні. Міжнародний досвід відбудови після масових руйнувань також був проаналізований на прикладі таких міст, як Варшава, Дрезден та Бейрут, що дозволяє врахувати найкращі практики для розробки стратегії відновлення вітчизняних територій.

Другий розділ зосереджений на діючих механізмах відновлення територій в повоєнний період, включаючи сталий розвиток, роль місцевого самоврядування та резильєнтність соціально-економічної системи України. Акцент зроблено на важливості інтеграції сталих принципів розвитку та забезпечення економічної та соціальної стійкості під час відновлення після війни. Оцінка збитків, заподіяних війною, є важливою частиною цього процесу, оскільки вона дозволяє визначити обсяги необхідних відновлювальних робіт.

У третьому розділі розглянуто сучасні підходи до відновлення та розвитку міст після війни, що включають інноваційні стратегії, інтеграцію сталих рішень у процес відбудови та адаптацію до нових викликів. Стратегія відновлення розвитку територій у повоєнний період визначає ключові напрямки, такі як економічне відновлення, відновлення інфраструктури, соціальних послуг, а

також забезпечення безпеки та правопорядку. Важливим елементом стратегії є також інтеграція громадських ініціатив та залучення міжнародних партнерів для підтримки відновлення.

Таким чином, відновлення територій в повоєнний період є багатогранним і складним процесом, що потребує комплексного підходу, включаючи не лише фізичне відновлення, а й адаптацію економічної та соціальної структури до нових умов. Успіх цієї стратегії залежить від скоординованих зусиль усіх рівнів влади, громадськості, а також міжнародної спільноти, що дозволить забезпечити сталий розвиток і відновлення територій після війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 11 листопада 2021 р. № 1882-IX. Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 9 липня 2022 р. № 2389-IX. Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>
3. Бойченко, Е. Б., & Нікітіна, Я. О. (2022). Методичні підходи до обґрунтування спеціального режиму відновлення та стимулювання розвитку територій України. *Економічний простір*, (182), 101-105.
4. «Вітчизняний та міжнародний досвід реконструкції житлових і громадських будівель на територіях міст та населених пунктів, що зазнали руйнувань внаслідок бойових дій» Режим доступу: https://www.mdi.org.ua/images/2022/16-09-22_2_presentations_VS.pdf
5. «Історична правда» Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/themes/ww2/>
6. Володимир Окаринський. Тернопіль: місто, люди, історія (від давнини до 1991 року). — Тернопіль, 2017. — 512 с., іл.
7. Департамент соціального захисту населення Чернігівської ОДА. Режим доступу: <https://upsz.cg.gov.ua/index.php?id=359179&tp=0>
8. UN SDGs Report. The Sustainable Development Goals Report 2022, 2022, Online available from <https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/>
9. European Commission. Ukraine: Commission presents plans for the Union's immediate response to address Ukraine's financing gap and the longer-term reconstruction, 2022, Online available from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3121

10. Cook S. Rebuilding Ukraine after the War. Center for Strategic and International Studies. March 22, 2022. URL: <https://www.csis.org/analysis/rebuilding-ukraine-after-war>

11. Національний інститут стратегічних досліджень: аналітична доповідь. Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-01/ad-styikist-gromad-1_gotove_0.pdf

12. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

13. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

14. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану.

15. Актуальні питання місцевого самоврядування в умовах воєнного стану та подальші завдання децентралізації. Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/16609>

16. Про засади державної регіональної політики: Закон України № 5323.

17. Диджиталізація українських громад: лідери цифрової трансформації обговорили можливості та перспективи. Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/en/news/16255>

18. Burlay T. Come resiste l'economia Ucraina. Milano, Centro di Geoeconomia dell'Istituto Italiano per gli Studi di Politica Internazionale, 23 febbraio 2024.

19. Ukraine – Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3): February 2022–December 2023. World Bank, February 2024.

20. Джерела фінансування загального фонду державного бюджету у 2023 році. Міністерство фінансів України, 07.02.2024. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Carpatas%20-%20Financing_ua_v29122023.pdf

21. Інфляційний звіт (січень 2024 року). Національний банк України, 2024. 54 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q1.pdf?v=7

22. Ukraine rapid damage and needs assessment February 2022-February 2023. (2023). The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations [in English]

23. Дудар, І. Н., & Бричанський, А. О. (2023). Сучасні підходи до відновлення та розвитку міст після війни. *Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві*, 35(2), 153-158.

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет будівництва і архітектури
Факультет урбаністики та просторового планування
кафедра міського господарства

Кваліфікаційна випускна робота магістра

Тема:

«Відновлення розвитку територій в повоєнний період»

Виконала: студентка групи МБГм-23-2

Борисенко Елеонора Юріївна

Галузь знань: 19 «Архітектура та будівництво»

Спеціальність: 192 «Будівництво та цивільна інженерія»

Спеціалізація: «Міське будівництво та господарство»

Керівник: к.е.н., доц. Денисенко Н.О.

Київ - 2024

ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відновлення розвитку територій

ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Формування стратегій відновлення розвитку території в умовах війни та післявоєнного відновлення.

МЕТА РОБОТИ

Аналіз механізму відновлення територій у повоєнний період та розробка рекомендації для їх сталого розвитку.

ЗАВДАННЯ:

1. проаналізувати вітчизняний та міжнародний досвід післявоєнної відбудови;
2. оцінити ролі сталого розвитку в період післявоєнного відновлення територій;
3. розробити стратегії відновлення розвитку територій у повоєнний період.

				МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА			
	Прізвище	Підпис	Дата	Відновлення розвитку територій в повоєнний період	Стадія	Маса	Масштаб
Виконав	Борисенко Е.Ю.						
Керівник	Демченко Н.О.						
Консул-т					аркуш	1	аркушів 10
Зав.каф.	Алвстольова-Сосса Л.О.			Об'єкт, предмет, мета та завдання роботи		КНУБА	кафедра МГ група МБГм-23-2

Рис.1. Цикл відновлення розвитку територій

Рис.2. Львівські будівлі, що зазнали ушкоджень під час війни

Рис.3. Тернопіль

Рис.4. Руїни Чернігівського залізничного вокзалу

				МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА		
				Стадія	Маса	Масштаб
Виконав	Прізвище	Підпис	Дата	Відновлення розвитку територій в повоєнний період	2	аркушів 10
Керівник	Демченко Н.О.					
Консул-т						
Зав.каф.	Алєксєєва-Сєса Л.О.			Теоретичні основи відновлення розвитку територій в повоєнний період	КНУБА	кафедра МГ
				група МБМ-23-2		

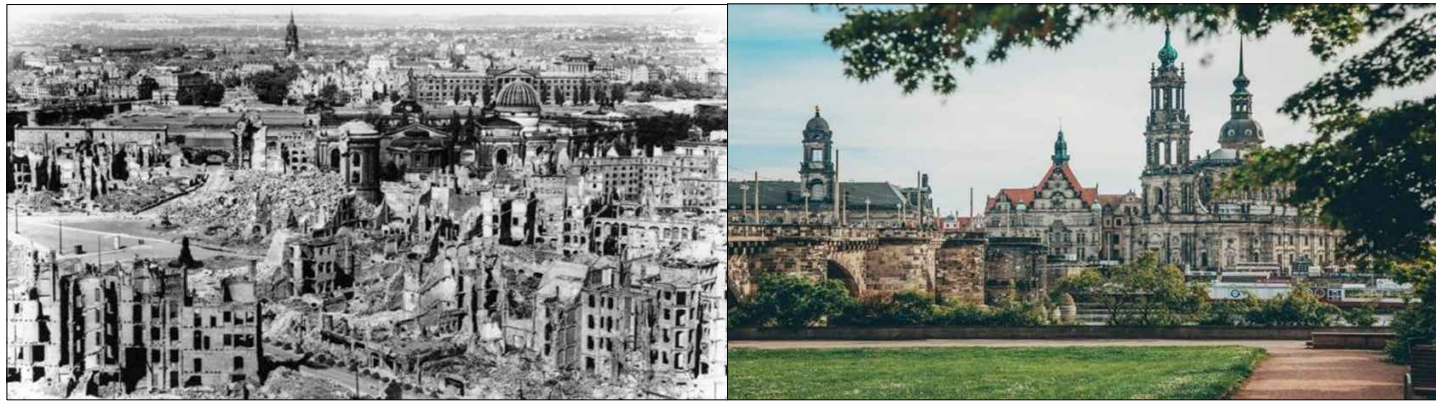

Рис.1. Дрезден після Другої світової війни та сьогодні

Рис.2. Бейрут після воєнних дій та сьогодні

Рис.3. Варшава під час Другої світової війни та сьогодні

				МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА		
				Стадія	Маса	Масштаб
Виконав	Прізвище	Підпис	Дата	Відновлення розвитку територій в повоєнний період	3	аркушів 10
Керівник	Демченко Н.О.					
Консул-т						
Зав.каф.	Алєксєєва-Сєса Л.О.					
				Міжнародний досвід післявоєнної відбудови	КНУБА кафедра МГ група МБГ м-23-2	

Рис.1. Пріоритетні напрямки повоєнного відновлення довкілля України

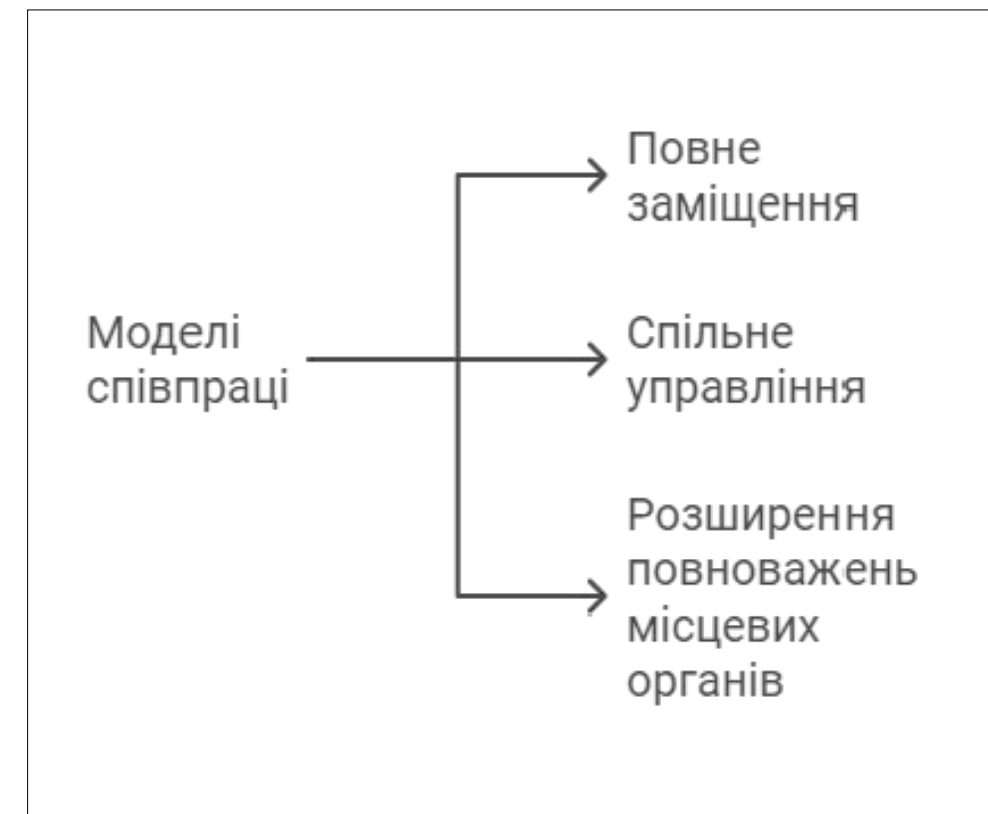

Рис.2. Моделі співпраці між місцевим самоврядуванням і військовими адміністраціями

Рис.3. Розширені повноваження голів громади

				МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА			
Виконав	Прізвище	Підпис	Дата	Відновлення розвитку територій в повоєнний період	Стадія	Маса	Масштаб
Керівник	Демченко Н.О.						
Консул-т	Алєксєєва-Сєса Л.О.			Діючий механізм відновлення розвитку територій	аркуш	4	аркушів 10
Зав.каф.							КНУБА кафедра МГ група МБГм-23-2

Рис.2. Збитки завдані російською федерацією інфраструктурі України внаслідок військової агресії

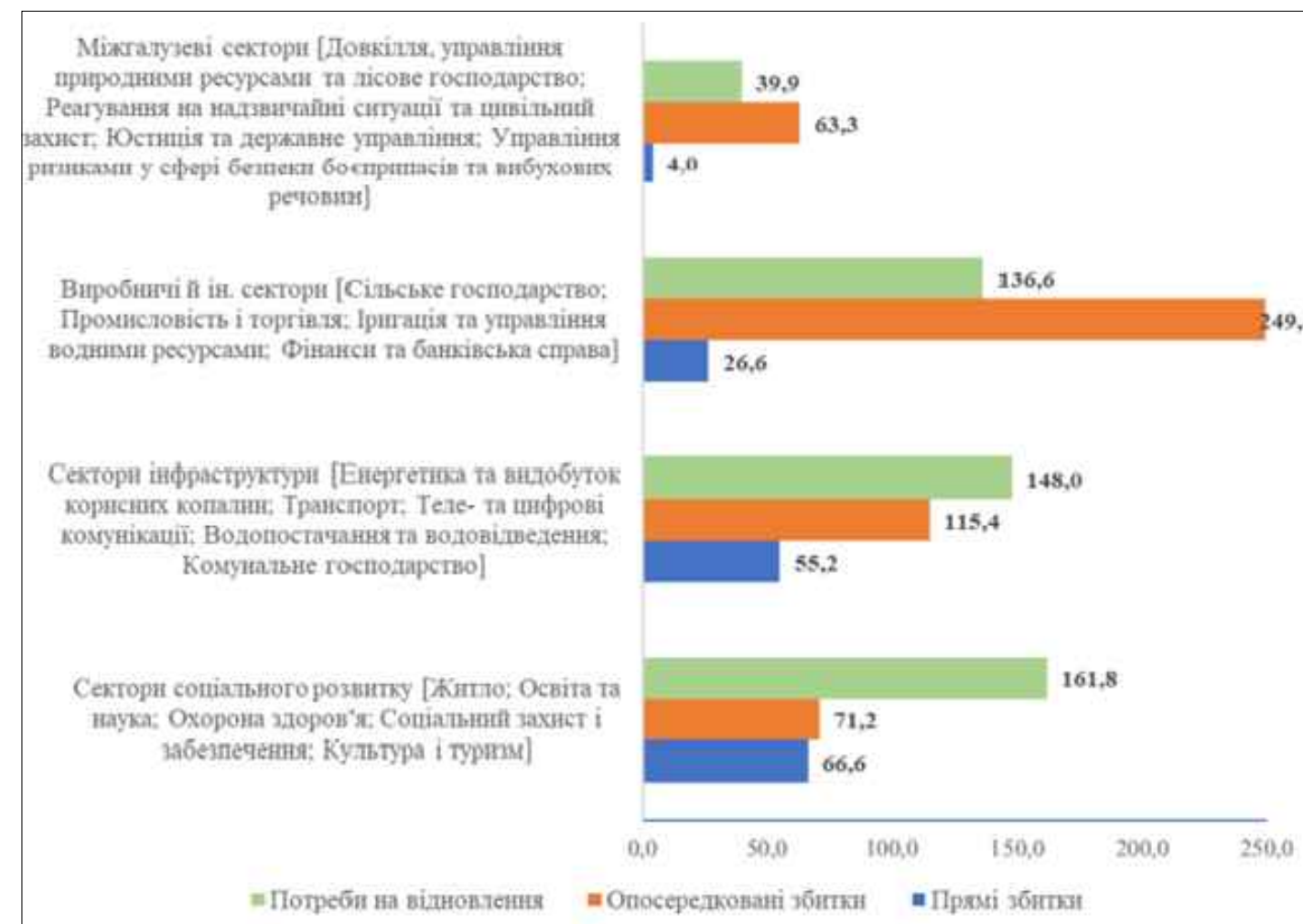

Рис.1. Загальні прямі та опосередковані збитки, понесені за лютий 2022 р. - грудень 2023 р., а також потреби на реконструкційне відновлення протягом 2024-2033 рр. у розрізі агрегованих секторів економіки України, млрд. дол. США

				МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА			
Виконав	Прізвище	Підпис	Дата	Відновлення розвитку територій в повоєнний період	Стадія	Маса	Масштаб
Керівник	Демченко Н.О.						
Консул-т					аркуш	5	аркушів 10
Зав.каф.	Алєстолюва-Сосєа Л.О.			Резильєнтність соціально-економічної системи України			КНУБА кафедра МГ група МБГм-23-2

Табл.1. Загальний збиток, втрати й потреби національного господарства за видами економічної діяльності, млрд дол. США

№ з/п	Вид економічної діяльності	Збиток	Втрати	Потреби
Соціальна діяльність				
1	Житлова сфера	50,4	17,2	68,6
2	Освіта й наука	4,4	0,8	10,7
3	Охорона здоров'я	2,5	16,5	16,4
4	Соціальний захист	0,2	4,2	41,8
5	Культура й туризм	2,6	15,2	6,9
Інфраструктура				
6	Енергетика й видобування	10,6	27,2	47,0
7	Транспорт	35,7	31,6	92,1
8	Телекомунікації і цифрові технології	1,6	1,6	4,5
9	Водопостачання і водовідведення	2,2	7,5	7,1
10	Комунальне господарство	2,4	3,0	5,7
Виробництво				
11	Сільське господарство	8,7	31,5	29,7
12	Торгівля і промисловість	10,9	85,8	23,2
13	Іригація і управління водними ресурсами	0,4	0,3	8,9
14	Фінанси й банківська справа	0,0	6,8	6,8
Інша діяльність				
15	Навколишнє середовище, управління природними ресурсами й лісове господарство	1,5	0,5	1,5
16	Здійснення цивільного захисту	0,2	0,5	1,5
17	Державне управління і публічна діяльність	0,3	1,4	0,6
18	Долання вибухової небезпеки	-	37,6	37,6

Табл.2. Загальний збиток, втрати й потреби національного господарства у областях України за видами економічної діяльності, млрд дол. США

Позиція	Області України	Збиток	Втрати	Потреби
Прифронтові				
1	Донецька	35,2	43,1	67,4
2	Запорізька	9,7	15,7	29,0
3	Луганська	18,1	17,9	41,6
4	Миколаївська	5,6	7,6	13,7
5	Харківська	25,8	36,5	50,2
6	Херсонська	9,1	12,4	29,8
Підтримуючі				
7	Вінницька	0,2	3,8	2,6
8	Дніпропетровська	1,7	7,0	6,0
9	Кіровоградська	0,1	2,5	1,6
10	Одеська	0,6	4,8	3,7
11	Полтавська	0,1	4,1	2,2
Тилові				
12	Волинська	0,1	1,4	1,2
13	Закарпатська	0,0	1,0	0,9
14	Івано-Франківська	0,0	1,3	0,9
15	Львівська	0,1	3,9	1,9
16	Рівненська	0,1	1,5	1,3
17	Тернопільська	0,0	1,6	1,0
18	Хмельницька	0,0	2,2	1,7
19	Чернівецька	0,0	0,9	0,7
20	Черкаська	0,1	3,1	1,7
Звільнені				
21	м. Київ	1,3	15,8	6,1
22	Житомирська	0,8	2,9	3,7
23	Київська	9,2	19,8	20,4
24	Сумська	2,8	7,5	9,3
25	Чернігівська	5,7	14,5	16,8
	Національне значення	8,3	56,5	95,1

				МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА			
	Прізвище	Підпис	Дата	Відновлення розвитку територій в повоєнний період	Стадія	Маса	Масштаб
Виконав	Борисенко Е.Ю.				аркуш	6	аркушів 10
Керівник	Демченко Н.О.				Оцінювання збитків і втрат економіки України		
Консул-т							
Зав.каф.	Алвостолова-Сосна Л.О.			КНУБА кафедра МГ група МБМ-23-2			

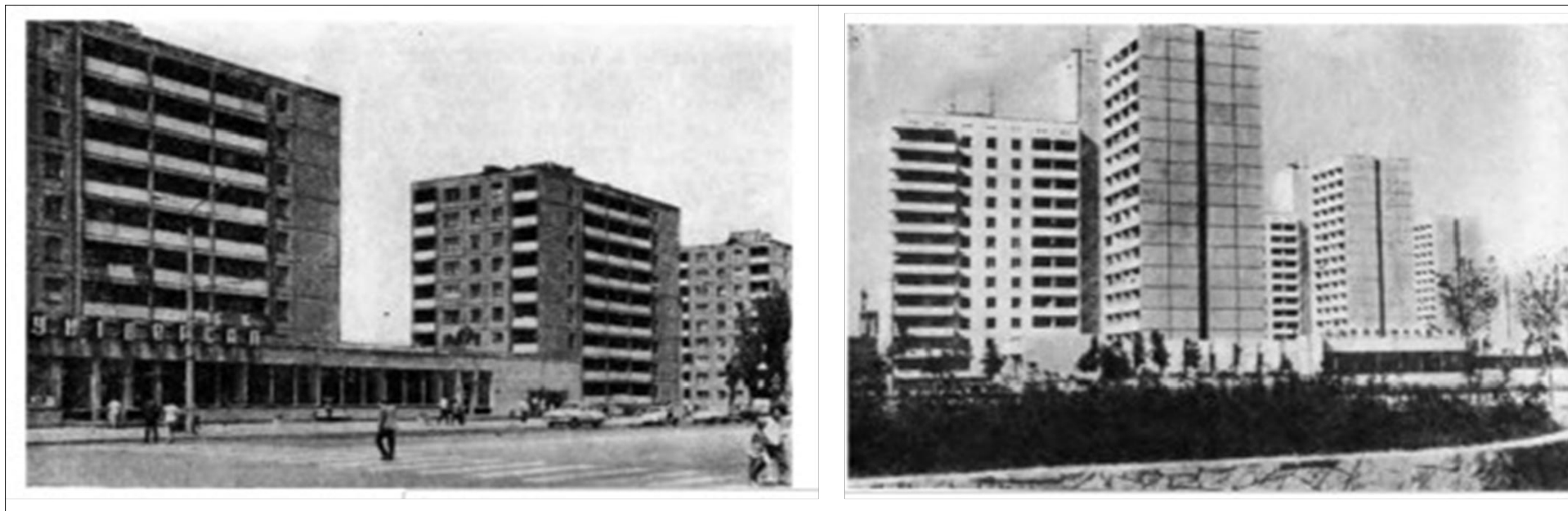

Рис.1. Історичні картини забудови міста Дніпро великопанельною забудовою серій 1-164 1965-1966 рр.

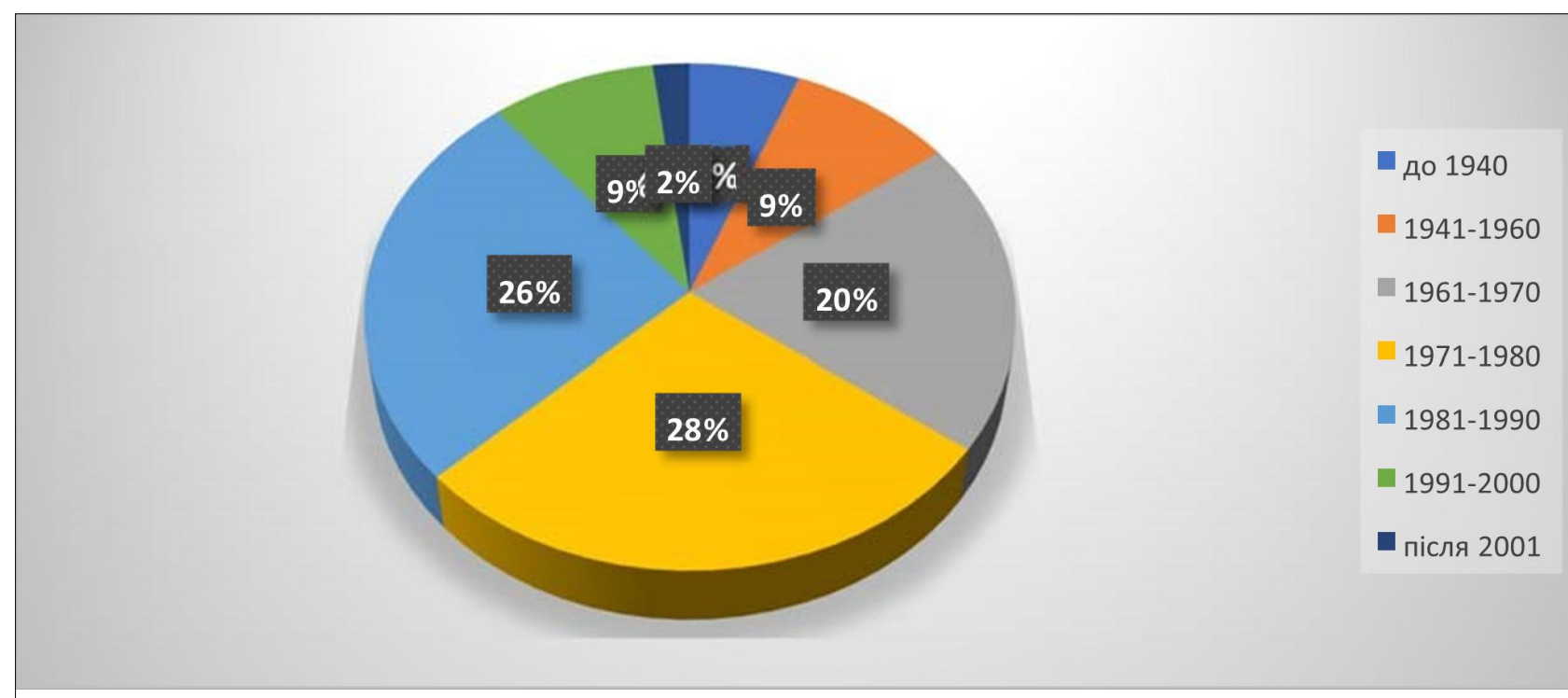

Рис.2. Розподіл житлового фонду (багатоквартирних будинків) України за роками будівництва

				МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА		
Прізвище	Підпис	Дата	Відновлення розвитку територій в повоєнний період	Стадія	Маса	Масштаб
Виконав	Борисенко Е.Ю.		Відновлення розвитку територій в повоєнний період	7	аркушів 10	
Керівник	Демченко Н.О.					
Консул-т			Сучасні підходи до відновлення та розвитку міст			
Зав.каф.	Алєксєєва-Сєсса Л.О.					
				КНУБА кафедра МГ група МБГм-23-2		

Рис.1. Руїнування та пошкодження великопанельних будинків Східного району м. Маріуполя Донецької області

Рис.2. Пошкодження багатоквартирного великопанельного будинку серії БПС по вулиці Чорнобильській, м. Київ

				МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА		
				Стадія	Маса	Масштаб
Виконав	Прізвище	Підпис	Дата	Відновлення розвитку територій в повоєнний період	8	аркушів 10
Керівник	Демченко Н.О.					
Консул-т						
Зав.каф.	Алостольова-Сосса Л.О.			Руйнування та пошкодження великопанельних будинків	КНУБА	кафедра МГ
					група МБГ м-23-2	

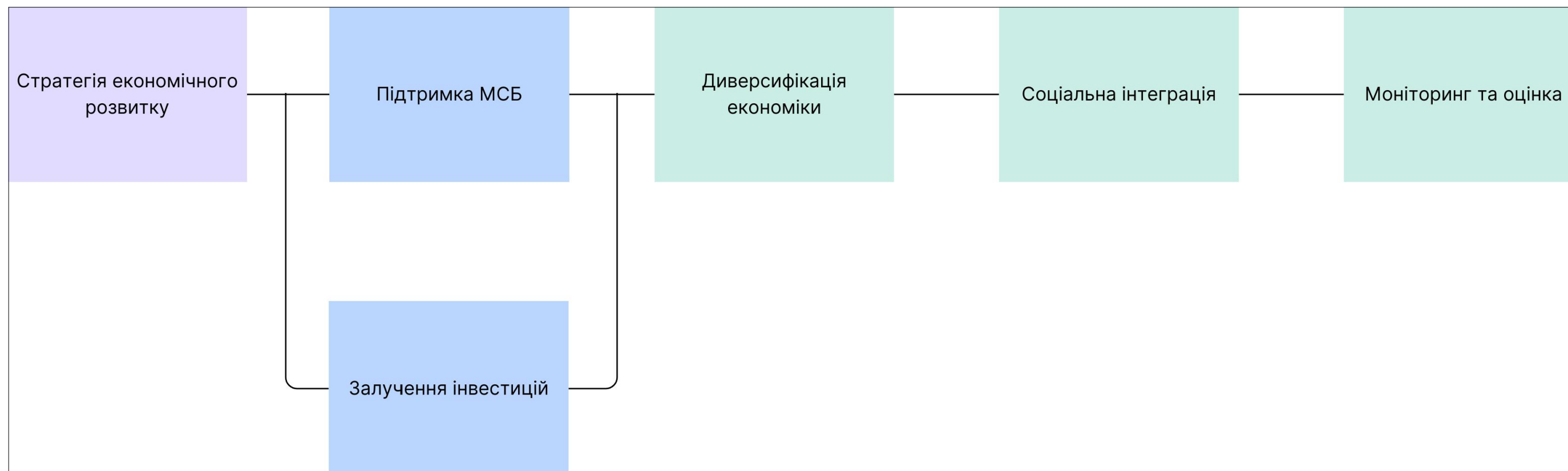

Рис.1. Ключові компоненти стратегії економічного розвитку у повоєнний період

Табл.1. Прикладний план дій

Етапи відновлення	Короткострокові дії (0-1 рік)	Середньострокові дії (1-3 роки)	Довгострокові дії (3+ років)
Аналіз ситуації	Оцінка шкоди	Проведення опитувань населення	Аналіз результатів відновлення
Відновлення інфраструктури	Відновлення критичної інфраструктури	Реконструкція доріг та мостів	Створення нових транспортних коридорів
Житло	Тимчасове розміщення ВПО	Відновлення житлових приміщень	Будівництво нового житла
Соціальні послуги	Відновлення навчальних закладів	Реалізація програм підготовки кадрів	Створення нових соціальних проектів
Економічний розвиток	Підтримка малого бізнесу	Створення нових робочих місць	Залучення інвестицій у нові галузі

				МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА			
				Відновлення розвитку територій в повоєнний період	Стадія	Маса	Масштаб
Виконав	Прізвище	Підпис	Дата				
Керівник	Демченко Н.О.						
Консул-т							
Зав.каф.	Авдеева-Сосна Л.О.			Стратегія відновлення розвитку територій	аркуш 9	аркушів 10	
							КНУБА кафедра МГ група МБГм-23-2

Висновки

Магістерська робота присвячена аналізу відновлення розвитку територій у повоєнний період, що є важливим для України в умовах наслідків війни. Досліджено теоретичні основи, механізми та практичні підходи до відновлення, враховуючи вітчизняний і міжнародний досвід.

У першому розділі розглянуто методичні підходи до спеціального режиму відновлення територій, досвід відбудови Києва після Другої світової війни та міжнародні приклади, які можуть слугувати орієнтиром для України.

Другий розділ присвячено діючим механізмам сталого розвитку, ролі місцевого самоврядування, резильєнтності соціально-економічних систем і оцінці збитків.

У третьому розділі запропоновано сучасні стратегії відновлення, що включають інноваційні рішення, інтеграцію сталих принципів і залучення міжнародної підтримки.

Відновлення територій потребує комплексного підходу, що охоплює фізичне відновлення, економічну адаптацію, соціальну стійкість і координацію зусиль на національному та міжнародному рівнях.

				МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА			
	Прізвище	Підпис	Дата	Відновлення розвитку територій в повоєнний період	Стадія	Маса	Масштаб
Виконав	Борисенко Е.Ю.			Висновки			
Керівник	Демченко Н.О.						
Консул-т							
Зав.каф.	Алвостолова-Сосна Л.О.						
					аркуш 10	аркушів 10	
					КНУБА кафедра МГ група МБГм-23-2		